

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Skaidros Rimkutės,
V kurso, civilinių ginčų
Studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Proceso atnaujinimas, kai naujai paaiškėja esminių bylos aplinkybių,
kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui civilinės bylos
nagrinėjimo metu**

**Renewal of the process, when the essential circumstances of the case,
which were not and could not be known to the applicant at the time of
the civil case, are newly revealed**

Vadovas: lekt. Albertas Šekštelo

Recenzentas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Vilnius

2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe, remiantis teisės aktais, doktrina bei Lietuvos ir Austrijos teismų praktika, analizuojama viena iš proceso atnaujinimo sąlygų – kai naujai paaiškėja esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui civilinės bylos nagrinėjimo metu. Darbe taip pat analizuojamas ir pats proceso atnaujinimo institutas, jo esmė ir paskirtis. Tačiau didžiausias dėmesys skiriamas analizuojant naujai paaiškėjusios aplinkybės teisinį reglamentavimą, taikymą ir nustatymą bei iš čia kylančius probleminius aspektus.

Pagrindiniai žodžiai: civilinis procesas, teisminė gynyba, proceso atnaujinimas, naujai paaiškėjusi aplinkybė, naujumas, esmingumas.

This master's thesis analyses the renewal of the process when new circumstances become apparent, which were not, and could not have been, known to the applicant at the time of the examination of the civil case based on legal acts, doctrine and case law of Lithuania and Austria. This work also analyses the very institute of renewal of the process, its essence and purpose. However, the main focus is on the analysis of the legal regulation, application and determination of a newly discovered circumstance and the problematic aspects that arise from it.

Keywords: civil proceedings, judicial defence, renewal of the process, newly revealed circumstance, newness, essentiality.

TURINYS

ĮVADAS	2
1. CIVILINIO PROCESO ATNAUJINIMO INSTITUTAS LIETUVOJE	5
1.1. Civilinio proceso atnaujinimo raida Lietuvoje XX-XXI a.	5
1.2. Civilinio proceso atnaujinimo paskirtis ir tikslai	9
2. CIVILINIO PROCESO ATNAUJINIMO INSTITUTAS UŽSIENIO TEISĖJE	14
2.1. Civilinio proceso atnaujinimo institutas kontinentinės teisės valstybėse	15
2.2. Civilinio proceso atnaujinimo institutas bendrosios teisės valstybėse	17
3. NAUJAI PAAIŠKĖJUSI APLINKYBĖ KAIP ESMINĖ SĄLYGA CIVILINIO PROCESO ATNAUJINIMUI.....	21
3.1. Naujai paaiškėjusios aplinkybės samprata.....	21
3.2. Prašymo atnaujinti procesą nagrinėjimo probleminiai aspektai	25
3.2.1. Terminio svarba proceso atnaujinimo institute	31
3.3. Naujai paaiškėjusios aplinkybės vertinimo problematika.....	34
3.3.1. Problematika dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės naujumo požymio nustatymo.....	35
3.3.2. Problematika dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės esmingumo požymio nustatymo.....	44
IŠVADOS	52
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA	61
SUMMARY	62

IVADAS

Temos aktualumas. Teisė kreiptis į teismą yra neatskiriamas teisinės valstybės principo turinio elementas ir būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga. Asmuo, gyvendamas teisinėje valstybėje, turi teisę į jo pažeistų subjektinių teisių ar teisėtų interesų gynimą. Vienas iš gynybos mechanizmų būtent ir yra proceso atnaujinimo institutas, kuriuo siekiama neleisti išlikti galiojantiems neteisingiems teismo sprendimams. Nors šis institutas yra pakankamai gerai žinomas, analizuotas tiek moksliniuose tyrimuose, tiek teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje, tačiau iki pat šiol susiduriama su jo praktinio taikymo problemomis. Proceso atnaujinimas yra išskirtinis institutas, todėl įstatymų leidėjas įtvirtina konkrečius proceso atnaujinimo pagrindus. Proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių atveju, teismai individualiai kiekvienoje byloje vertina ir sprendžia, ar pareiškėjo nurodytos aplinkybės atitinka teismų praktikoje išplėtotas naujai paaiškėjusios aplinkybės sąlygas. Nustatant šią proceso atnaujinimo sąlygą, teismai neretai susiduria su problemomis nustatinėjant aplinkybės naujumą bei esmingumą. Dėl šių priežasčių svarbu apžvelgti šį institutą ir darbe nagrinėjamą proceso atnaujinimo pagrindą išsamiau bei taikant lyginamąjį metodą nustatyti su kokiais problemineis aspektais susiduria tiek Lietuvos, tiek Austrijos teismai, nustatinėdami naujai paaiškėjusios aplinkybės buvimą, kokios priežastys nulemia aplinkybių (ne)pripažinimą naujai paaiškėjusiomis.

Darbo tikslas. Remiantis teisės doktrina, proceso atnaujinimą reglamentuojančiais teisės aktais bei aktualia Lietuvos ir Austrijos teismų praktika, išanalizuoti proceso atnaujinimo vienos iš sąlygų – naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą, teisinį reglamentavimą ir jos taikymo bei nustatymo probleminius aspektus Lietuvos ir Austrijos teismų praktikoje.

Darbo uždaviniai:

1. Retrospektyviai išanalizuoti proceso atnaujinimo institutą atskleidžiant jo raidą, paskirtį, tikslus.
2. Teoriniu aspektu išanalizuoti proceso atnaujinimo instituto taikymą užsienio teisėje (kontinentinės ir bendrosios teisės valstybėse).
3. Išanalizuoti naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą bei atskleisti prašymo dėl proceso atnaujinimo nagrinėjimo probleminius aspektus Lietuvoje ir Austrijoje.
4. Išanalizuoti naujai paaiškėjusios aplinkybės nustatymo problematiką Lietuvos ir Austrijos teismų praktikoje, atskirai apžvelgiant šios aplinkybės naujumo ir esmingumo požymius.

Objektas. Civilinio proceso atnaujinimo institutas bei naujai paaikšėjusios aplinkybės kaip esminės sąlygos procesui atnaujinti, reglamentavimas bei taikymas. Proceso atnaujinimo institutas analizuojamas atskleidžiant tik jo raidą, paskirtį, tikslus bei jo taikymą užsienio teisėje (kontinentinės teisės ir bendrosios teisės valstybėse). Šiame darbe analizuojant proceso atnaujinimo institutą nebus apžvelgiami visi proceso atnaujinimo pagrindai ir paties proceso atnaujinimo instituto atskyrimas nuo kitų teismo sprendimo kontrolės formų, nes anksčiau jau buvo analizuotas proceso atnaujinimo institutas minėtais aspektais kituose darbuose. Šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas tik vienam proceso atnaujinimo pagrindui – naujai paaikšėjusiai aplinkybei, jos visapusiškai analizei. Darbe analizuojama naujai paaikšėjusi aplinkybė atskleidžiant jos sampratą, prašymo atnaujinti procesą esant CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindui nagrinėjimo problematiką bei taikymo ir nustatymo probleminius aspektus Lietuvos ir Austrijos teismų praktikoje. Austrijos teisė analizuojamu klausimu pasirinkta lyginti su Lietuvos teise atsižvelgus į šių šalių analizuojamo instituto reglamentavimo panašumą ir siekiant įvertinti, su kokiomis problemomis susiduriama Austrijos ir Lietuvos teismuose, ar abejose šalyse susiduriama su panašiu šios proceso atnaujinimo sąlygos taikymu ir nustatymo problemomis bei kaip jos yra sprendžiamos.

Tyrimo metodai. Šiame magistro darbe buvo naudojami lingvistinis, sisteminis, istorinis, loginis bei lyginamasis metodai. Lingvistinis metodas naudojamas aiškinant bei analizuojant teisės normas. Be kita ko, remiantis lingvistiniu metodu atsižvelgiama ir į vartojamų žodžių loginę prasmę analizuojamos teisės normos kontekste. Sisteminis metodas yra naudojamas aiškinant Civilinio proceso kodeksą kaip sisteminių teisės aktą, atsižvelgiant į jame esančių normų bei principų sąveiką su kitomis teisės normomis bei kitais teisės aktais. Analizuojamos proceso atnaujinimo normos kontekste, sisteminiu metodu taip pat nustatomas ir taikytinos nacionalinės teisės ir tarptautinės teisės ryšys. Istorinis metodas pasireiškia analizuojant nagrinėjamos teisės normos atsiradimo istoriją bei raidą. Šiuo tikslu atsižvelgiama ir į tuomet buvusias ekonomines, socialines ir politines sąlygas. Loginis metodas darbe naudojamas aiškinant teisės normų turinį, analizuojant teismų praktika ir, be kita ko, vertinant išanalizuotą medžiagą bei teikiant apibendrinimus ir išvadas. Lyginamasis metodas naudojamas lyginant skirtingas teisės sistemas. Remiantis šiuo metodu buvo apžvelgtos Lietuvos, Austrijos, Vokietijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų teisinis reglamentavimas bei teisės doktrina, kiek tai susiję su nagrinėjama darbo tema. Šio metodo pagalba analizuojant užsienio valstybių teismų praktiką bei doktriną, yra lyginamos proceso atnaujinimą reguliuojančios normos su Lietuva. Būtent Austrijos teisinio

reguliavimo analizė nagrinėjama tema, leido pažvelgti, kiek proceso atnaujinimo institutas yra panašus lyginant su Lietuva.

Darbo originalumas. Nors proceso atnaujinimo institutas yra nemažai nagrinėtas moksliniuose tyrimuose, analizuojant tiek teisės doktriną, tiek apibendrinant teismų praktiką šią temą, tačiau proceso atnaujinimas, kai paaiškėja naujų aplinkybių, nebuvo plačiai nagrinėtas lyginant Lietuvos teisinį reguliavimą su kitomis užsienio šalimis. Todėl šiame darbe lyginamuoju aspektu proceso atnaujinimo institutas, kai paaiškėja naujų aplinkybių, yra analizuojamas ir Austrijos kontekste. Būtent šiuo darbu lyginant proceso atnaujinimą, kai paaiškėja naujų aplinkybių, Lietuvos ir Austrijos kontekste, yra siekiama įvairiapusiškai apžvelgti šio instituto esmę, tikslus bei praktinį taikymą nagrinėjamos temos ribose. Pažvelgti į šį institutą kitos šalies akimis gali būti naudinga taikant šį institutą ir Lietuvoje.

Svarbiausi šaltiniai. Kad pasiekti magistro darbe numatytą tikslą, yra remiamasi Lietuvos bei užsienio teisės aktais, teisės doktrina bei teismų praktika. Pagrindiniai teisės aktai, kuriais gausiai remiamasi darbe, yra Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas bei Austrijos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Siekiant išanalizuoti civilinio proceso atnaujinimo institutą, analizuota teisinė literatūra V. Mikelėno, E. Laužiko, V. Nekrošiaus, A. Driuko ir kitų autorių darbuose. Be kita ko, svarbiais šaltiniais laikytini ir D. Bolzano daktaro disertacija bei D. Bolzano straipsnis iš tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiagos. Atskleidžiant naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą daugiausiai remiamasi tiek Lietuvos, tiek Austrijos jurisprudencija. Siekiant nuodugniai atskleisti proceso atnaujinimo, kai naujai paaiškėja esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui civilinės bylos nagrinėjimo metu, pagrindą, didžiausias dėmesys buvo skirtas Lietuvos ir Austrijos teismų praktikai. Lietuvos kontekste remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo bei apygardos teismų praktika 2018-2024 m. laikotarpyje. Austrijos kontekste buvo remiamasi Austrijos Aukščiausiojo Teismo praktika.

1. CIVILINIO PROCESO ATNAUJINIMO INSTITUTAS LIETUVOJE

1.1. Civilinio proceso atnaujinimo raida Lietuvoje XX-XXI a.

Kiekviena teisinė valstybė turi užtikrinti teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą, kad būtų veiksmingai ginamos asmenų pažeistos ar ginčijamos materialinės subjektinės teisės. Teisė į teisminę gynybą nėra naujas dalykas šiuolaikinėje teisėje, šaknis galima rasti jau ir romėnų teisėje, kurioje manyta, kad teisė į gynybą lemia ir pačią subjektinę teisę. Neturėdamas teisės į gynybą, asmuo neturi ir subjektinės teisės (lot. *ubi remedium, ibi ius*) (Burdick, 1989, p. 655). Kaip teigia ir profesorius V. Mikelėnas, teisė į teisminę gynybą yra sudedamoji asmens teisinio statuso dalis, taigi ir jo teisnumo elementas (Mikelėnas, 1997, p. 18).

Teisė į teisminę gynybą kaip konstitucinis principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje, 30 straipsnio 1 dalyje bei 109 straipsnio 1 dalyje (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Taip pat teisė į teisminę gynybą yra realizuojama ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) nustatyta tvarka, kuriame įtvirtinta, jog kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas (CPK 5 straipsnio 1 dalis) (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Teisės į teisminę gynybą normos, *inter alia*, įtvirtintos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje garantuojama teisė į teisingą bylos nagrinėjimą bei akcentuojamas vienas esminių teisės viršenybės principo elementų – teisinio apibrėžtumo principas, suponuojantis pagarbą *res judicata* (galutinis teismo sprendimas) principui (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių..., 1950) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 8 d. nutartis).

Vienas iš institutų, kuriuo siekiama apginti asmenų teises ir interesus yra CPK XVIII skyriuje įtvirtintas proceso atnaujinimas, lemiantis asmens pažeistų teisių galimą atstatymą ir tokiu būdu užtikrinantis asmens teisę į teisminę gynybą. Kad atskleisti proceso atnaujinimo ypatumus, pirmiausia yra tikslinga atlikti bent XX amžiaus retrospektyvinę analizę, kuri leis proceso atnaujinimą pamatyti skirtingais istorinių, politinių bei teisinių epochų periodais.

Lietuva XX amžiuje tokio įstatymo, kuris apimtų visus civilinio proceso klausimus, neturėjo. Tarpukariu nuo 1918 m. iki 1940 m. didžioji Lietuvos dalis vadovavosi 1864 m. lapkričio 20 d. priimtu carinės Rusijos civilinės teisenos įstatymu (toliau – CTĮ), kuris palaipsniui kito. Tai, pasak grupės autorių, nulėmė nenoras daryti kardinalių pasikeitimų ir

taip sutrikdyti visuomenės gyvenimo bei teismų ir kitų teisėsaugos institucijų darbo stabilumo, nes iš esmės atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1918 m., valstybės ekonominė sistema nepasikeitė, ūkio pagrindas liko rinkos ekonomika (Laužikas *et al.*, 2003, p. 212-213).

Tačiau, kaip teigė D. Bolzanas, išanalizavęs Civilinės teisenos įstatymą, nurodė, kad proceso atnaujinimas nebuvo atskira proceso stadija, o buvo priskiriama prie stadijos, sudarančios kasacijos pagrindą. Kaip kasacijos pagrindai buvo numatyti prašymai peržiūrėti sprendimus ir nedalyvavusių asmenų prašymai. Būtent šie pagrindai įtvirtino teisę prašyti teismo atnaujinti procesą jau išnagrinėtoje byloje (Bolzanas, 2008, p. 93). Kaip teigė profesorius V. Nekrošius, carinės Civilinės teisenos įstatymas buvo parengtas, atsižvelgiant į liberalizmo iškeltas idėjas. Liberalusis civilinis procesas buvo paremtas tam tikra įsivaizduojamai lygių asmenų „kova“ (Nekrošius, 2002, p. 22). Taigi ir pats bylinėjimasis buvo šalių reikalas, o teismas buvo tik pasyvus stebėtojas, kuris prižiūri minėtą „kovą“ (Laužikas *et al.*, 2003, p. 33). Kaip yra pabrėžęs D. Bolzanas, teismo sprendimas buvo priimamas remiantis pačių šalių įdėtomis pastangomis ir kad šalys pačios buvo atsakingos už tinkamos tiesos nustatymą (Bolzanas, 2011, p. 23). Kadangi asmuo buvo pagrindinis dalyvis teisme, kuris atsakingas už savo tiesos įrodinėjimą, todėl ir užbaigtos bylos atnaujinimo kaip savarankiškos stadijos nebuvo, o iš esmės buvo suteikta tik galimybė prašyti peržiūrėti sprendimus kasacine tvarka.

Tačiau vis tik didžiojoje Lietuvos dalyje tarpukariu galiojusiame CTĮ buvo aiškiai reglamentuojama, koku atveju buvo galima prašyti peržiūrėti teismo sprendimą kasacine tvarka. CTĮ 794 straipsnio 1 punktą nurodė, kad įsiteisėjusio teismo sprendimo peržiūrėjimo pagrindą sudaro naujai iškilusios aplinkybės. Ir šiuo atveju, būtent teismas nustatinėjo naujai iškilusių aplinkybių turinį, taikydamas proceso teisės normas. Naujai paaiškėjusi aplinkybė buvo nustatoma remiantis šiais požymiais – jos egzistavo bylos nagrinėjimo metu, tačiau nebuvo ir negalėjo būti žinomos bylos šalims bei kad tokios aplinkybės gali būti priežastis panaikinti įsiteisėjusį teismo sprendimą (Butkys, 1938, p. 447-448).

Lietuvai 1940 m. tapus TSRS dalimi, CTĮ kaip ir kiti nepriklausomos Lietuvos įstatymai nustojo galioti ir atitinkamai pradėjo galioti TSRS teisės aktai. Pagrindinis civilinio proceso įstatymas buvo 1964 m. Lietuvos tarybų socialistinės respublikos civilinis proceso kodeksas (toliau – TSR CPK), kuris pakeitė iki tol tarpukario metu galiojusį CTĮ (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinio..., 1964). Būtent šiame kodekse proceso atnaujinimas buvo laikomas jau savarankiška proceso stadija. TSR CPK Ketvirtajame skyriuje proceso atnaujinimas buvo įtvirtintas kaip įsiteisėjusių sprendimų,

nutarčių, nutarimų peržiūrėjimas, kurie galėjo būti peržiūrėti teisminės priežiūros tvarka (TSR CPK 351 straipsnis). Buvo išplėstas tiek asmenų sąrašas, turinčių teisę paduoti protestą teisminės priežiūros tvarka, tiek ir teismų, galinčių nagrinėti bylas teisminės priežiūros tvarka (TSR CPK 352 ir 353 straipsniai). Teismai, nagrinėdami bylas teisminės priežiūros tvarka, nebuvo saistomi protesto (prašyme) nurodytų aplinkybių ir privalėjo patikrinti bylą visa apimtimi (TSR CPK 359 straipsnis).

TSR CPK suteikė teisę peržiūrėti įsiteisėjusius sprendimus, nutartis ir nutarimus dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių ir šiuo pagrindu atliekamam peržiūrėjimui buvo numatytas TSR CPK 37 skirsnis, kuriame buvo detalai reglamentuoti pagrindai, kuriems esant sprendimai gali būti peržiūrėti dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių: 1) esminės bylai aplinkybės, kurios pareiškėjui nebuvo ir negalėjo būti žinomos; 2) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatyti žinomi melagingi liudytojo parodymai, žinomi melaginga eksperto išvada, žinomi neteisingas išvertimas, dokumentų arba daiktinių įrodymų suklastojimas, dėl kurių priimtas neteisėtas arba nepagrįstas sprendimas; 3) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatyti nusikalstami šalių, kitų dalyvaujančių byloje asmenų ar jų atstovų veiksmai arba nusikalstamos teisėjų veikos, padaryti, nagrinėjant tą bylą; 4) teismo sprendimo, nuosprendžio, nutarties ar nutarimo arba kitokio organo nutarimo, kuris buvo pagrindas tam sprendimui, nutarčiai ar nutarimui priimti, panaikinimas. Įvertinus nustatytus pagrindus matyti, kad buvo įvardinti pakankamai konkretūs atvejai, kuriuos buvo galima laikyti kaip naujai paaiškėjusią aplinkybę (2-4 punktai). Tačiau 1 punkto nuostata leidžia teigti, kad šalys, siekdamos atnaujinti procesą, galėjo remtis ir bet kokia kita aplinkybe, nenurodyta 2-4 punktuose, tačiau privalėjo įrodyti, kad ji yra esminė bei nebuvo ir negalėjo būti žinoma. Vadinasi, proceso atnaujinimo pagrindų dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių sąrašas buvo baigtinis.

Taip pat buvo reglamentuojami asmenys, kurių pareiškimu arba teikimu gali būti peržiūrėti procesiniai sprendimai. Be to, buvo aiškiai reglamentuojamas ir terminų tokiam pareiškimui pateikti skaičiavimas, paties pareiškimo turinys ir jo nagrinėjimas bei apskundimo tvarka (TSR CPK 365-371 straipsniai). Svarbu pažymėti, kad tuo atveju, kai pareiškimas peržiūrėti procesinį sprendimą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių patenkintas, tokia nutartis negalėjo būti apskundžiama. Teismo nutartis galėjo būti skundžiama tik tuo atveju, kai pareiškimas atmestas, vadovaujantis 35 skirsnyje „Pirmosios instancijos teismo nutarčių apskundimas ir užprotestavimas“ nustatyta tvarka.

Taigi, kaip matyti, palyginus su prieš tai Lietuvos didžiojoje dalyje galiojusių CTĮ, nuo 1964 m. įsigaliojusių TSR CPK, ne tik įtvirtino proceso atnaujinimą kaip atskirą proceso stadiją, bet ir išplėtė jo reguliavimą. Proceso atnaujinimo proceso reguliavimas tapo

detalesnis, dar labiau sukonkretinti pagrindai, kuriems esant buvo galima prašyti peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą byloje dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių.

Lietuvai 1990 m. kovo 11 d. paskelbus apie nepriklausomybę, pasikeitė tiek politinė, tiek ir ekonominė valstybės sistema. Šie fundamentalūs pokyčiai nulėmė ir pačios teisinės sistemos reformą. Tokia teisinės sistemos reforma paskatino Lietuvą nesinaudoti tarybiniais įstatymais, o keisti ir kurti naujus. Vis dėlto, įstatymų parengimas truko ilgą laiko tarpą, todėl Lietuvai, tapus nepriklausoma valstybe, vis dar teko vadovautis TSR CPK, kuris tuomet jau buvo kardinaliai pasikeitęs. Vienas iš įstatymo pokyčių buvo susijęs su proceso atnaujinimo institutu. Tačiau net ir po pasikeitimo, proceso atnaujinimo institutas buvo suprantamas kaip teisė peržiūrėti įsiteisėjusius sprendimus, nutartis ir nutarimus naujai paaiškėjusių aplinkybių pagrindu.

Tokiu pačiu pavidalu proceso atnaujinimas galiojo iki 1994 m. gruodžio 31 d. Kad ir kaip bebūtų, 1995 m. sausio 1 d. įvyko esminiai įstatymo pakeitimai ir proceso atnaujinimo institutas, kaip kad jis buvo suprantamas, buvo panaikintas, o teismo įsiteisėjusių sprendimų peržiūrėjimas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių reglamentuotas kaip vienas iš kasacijos pagrindų (CPK 356 straipsnio 1 dalies 4 punktas) (Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos..., 1994). Taigi iš esmės buvo atsisakyta proceso atnaujinimo kaip atskiros stadijos. Anot Prof. V. Mikelėno, toks teisinis reglamentavimas buvo visiškai nepagrįstas, nes byla dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių turi būti atnaujinta, o ne peržiūrima instancine tvarka (Mikelėnas, 1997, p. 276.). Tokios pačios nuomonės laikosi ir V. Nekrošius, minėdamas, jog kasacinio teismo funkcija yra teisės aiškinimas ir vienodos teismų praktikos formavimas, todėl proceso atnaujinimo funkcija jam yra nebūdinga ir svetima, kadangi faktines bylos aplinkybes nagrinėti nėra jo kompetencija (Nekrošius, 2002, p. 236). Su tokia teisės doktrinoje išsakyta nuomone derėtų sutikti, kadangi proceso atnaujinimo pagrindų suvienodinimas su kasacijos pagrindais, kuri savo prigimtimi apskritai yra kitoks institutas, yra proceso atnaujinimo kaip teisės instituto iškraipymas.

Pagrindinis ir svarbiausias įstatymo pokytis įvyko 1999 m. sausio 1 d., kur proceso atnaujinimas įtvirtintas trisdešimt septintajame skirsnyje kaip atskira civilinio proceso stadija (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo..., 1998). Tame pačiame skirsnyje įtvirtintas ir išsamus proceso atnaujinimo pagrindų sąrašas. Šiuo metu galiojančiame CPK, proceso atnaujinimo reglamentavimas praktiškai nepasikeitė ir šis institutas toliau veikia kaip atskira civilinio proceso stadija su proceso atnaujinimo pagrindų įvairove, iš kurių vienas yra proceso atnaujinimas, kai paaiškėja naujų esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui civilinės bylos nagrinėjimo metu. Būtent ši aplinkybė ir bus toliau analizuojame šiame darbe.

Išnagrinėjus proceso atnaujinimo instituto raidą, galima daryti išvadą, jog proceso atnaujinimo raida Lietuvoje XX amžiuje atskleidžia, kad vis tik keičiantis istorinėms aplinkybėms, politinei santvarkai, proceso atnaujinimas, toks kaip vienas iš asmens teisių į teisminę gynybą, institutas, buvo, tačiau keitėsi šio proceso reglamentavimas. Proceso atnaujinimo instituto apraiškos jau buvo matomos 1864 m. carinės Rusijos CTĮ, kuris galiojo ir tarpukario Lietuvoje bei kur proceso atnaujinimas buvo suprantamas kaip teismo sprendimo peržiūrėjimas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, tačiau tai nebuvo reglamentuojamas kaip atskiras institutas, nes sprendimą buvo galima peržiūrėti kasacine tvarka. Proceso atnaujinimo kaip instituto suvokimas pasikeitė Lietuvai tapus TSRS dalimi ir pradedant galioti TSRS įstatymams. Tuomet proceso atnaujinimas buvo įtvirtintas kaip atskira proceso stadija/institutas, kas reiškė žymiai detalesnį šio proceso reglamentavimą. Teismų sprendimai, nutartys ir nutarimai galėjo būti peržiūrimi teisminės priežiūros tvarka. Toks reglamentavimas Lietuvoje galiojo iki 1995 m. sausio 1 d., nes po esminių pasikeitimų, teismo įsiteisėjusių sprendimų peržiūrėjimas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių buvo reglamentuotas kaip vienas iš kasacijos pagrindų. Galiausiai tik 1999 m. įvyko svarbiausi pokyčiai, kur vis tik proceso atnaujinimas, įvertinus jo reikšmę, ypatumus bei kasacinio teismo funkcijas (teisės aiškinimas ir vienodos teisės praktikos formavimas), įtvirtintas kaip savarankiška civilinio proceso stadija.

Išanalizavus istorinę šio instituto raidą, toliau bus aptariami proceso atnaujinimo paskirtis, tikslai bei Lietuvoje įtvirtinti proceso atnaujinimo pagrindai, reikalingi šio instituto visapusiškam suvokimui bei pritaikymui praktikoje.

1.2. Civilinio proceso atnaujinimo paskirtis ir tikslai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis suteikia teismui išimtinę teisę valstybės vardu spręsti šalių ginčus. Teismas, sprenddamas konkretų šalių ginčą, turi priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, kuris, *inter alia*, įsiteisėjęs įgyja ir *res iudicata* galią bei yra visiems privalomas bei vykdytinas (CPK 18 ir 263 straipsniai). Įsiteisėjus teismo sprendimui yra preziumuojama, jog visos bylos aplinkybės buvo teisingai nustatytos ir iširtos. Anot profesorius V. Nekrošiaus, teismo sprendimo teisinė galia nulemia tokio sprendimo nepakeičiamumą, stabilumą bei teisinę ginčo šalių santykių taiką (Nekrošius, 2002, p. 235).

Vis dėlto, praktikoje galimos situacijos, kuomet įsiteisėjusiu teismo sprendimu nėra tinkamai užtikrinama asmens teisė į teisminę gynybą. Kadangi teisė į teisminę gynybą yra konstitucinis principas, kuris įtvirtintas ne tik Konstitucijoje, bet ir įstatymuose, todėl

valstybė, esant tokiems atvejams, kuomet teismo sprendimu nebuvo tinkamai užtikrinta asmens teisė į teisminę gynybą, privalo nustatyti tokį reguliavimą, kuris vis tik užtikrintų minėtą konstitucinį principą. Kaip teigiama D. Bolzano, valstybė turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį asmenims būtų užtikrinta teisė siekti ištaisyti teismo padarytas klaidas ar netikslumus, ir realiai bei veiksmingai apginti galimai pažeistas subjektines teises bei interesus (Bolzanus, 2008, p. 88). Konstitucinio teismo taip pat pasisakyta, kad siekiant realiai apginti pažeistas subjektines teises turi būti užtikrinami ir teisinio tikrumo, saugumo bei teisėtų lūkesčių principai. Šie principai glaudžiai koreliuoja tarpusavyje, kadangi juos sieja ta pati paskirtis – užtikrinti asmens pasitikėjimą valstybe ir teise (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Teisinio saugumo principas reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas). Teisėtų lūkesčių principas suponuoja ne tik valstybės valdžią įgyvendinančių bei kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės priimtų įsipareigojimų, bet ir tai, jog asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų įgytos teisės bus išlaikytos nustatyta laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas). Teisinio tikrumo principas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui, todėl reguliavimas turi būti aiškus, darnus, o teisės normos turi būti formuojamos tiksliai ir be dviprasmybių (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas).

Taigi, įsisteisėjusiu teismo sprendimu formaliai yra užtikrinamas konstitucinio principo – teisės į teisminę gynybą, įgyvendinimas, tačiau vien tik formaliai garantuoti šios teisės nepakanka. Tais atvejais, kai sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas nėra užtikrinamas, teisėje egzistuoja teisėtų interesų gynybos mechanizmas, kurį sudaro trys teismo sprendimo kontrolės formos – apeliacija, kasacija bei proceso atnaujinimas. Svarbu pažymėti, kad šiuo atveju proceso atnaujinimas, priešingai nei apeliacija ir kasacija, yra laikoma kaip atskira proceso stadija. Tuo tarpu apeliacija ir kasacija laikomos instancinės sistemos dalimis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. apžvalga).

Nepaisant to, kad proceso atnaujinimo institutas yra laikomas atskira proceso stadija, tačiau tai nereiškia, kad ji yra visiškai atsietą nuo kitų teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formų (apeliacijos, kasacijos). Proceso atnaujinimo institutas yra persipynęs su minėtomis teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formomis, jos visos trys sudaro vieningą ir nuoseklią sistemą, todėl, kaip nurodė D. Bolzanus, šios stadijos turi būti vertinamos neatsietai viena nuo kitos (Bolzanus, 2008, p. 94). Tai

paaškinama tuo, kad ne visais atvejais, bylą išnagrinėjus instancine tvarka, t. y. kai teismo priimtas sprendimas patikrinamas apeliacinės instancijos teismo, po to peržiūrimas ir kasacine tvarka, gali būti priimamas teisingas sprendimas. Taigi, šiuo atveju, nors formaliai gali atrodyti, kad apeliacijos bei kasacijos užtenka teisingumui įvykdyti, vis dėlto, ši dvipakopė žemesniosios instancijos teismų sprendimo peržiūrėjimo sistema ne visais atvejais užtikrina, kad teismai išaiškintų visas ginčui teisingai išspręsti reikšmingas faktines aplinkybes ir tinkamai kvalifikuos teisinius santykius bei nepadarys teisės taikymo klaidų (Bolzanus, 2008, p. 88). Pasitaiko atvejų, kuomet bylą nagrinėjant instancine tvarka ne tik teismui, bet ir proceso šalims nėra žinomos esminės aplinkybės, reikšmingos ir būtinos teisingam bylos išnagrinėjimui. Be to, vienoks ar kitoks teismo sprendimas yra teisėjo intelektualinės veiklos kūrinys, kuriame neįmanoma visuomet išvengti fakto ar teisės klaidų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) jurisprudencijoje, aiškinant proceso atnaujinimo instituto paskirtį ir tikslus, taip pat nurodyta, kad nors teismo sprendimo teisinė galia suponuoja jo nekintamumą, teismo sprendimo pagrindu atsiradusių teisinių santykių stabilumą, tačiau galimi atvejai, kai po bylos išsprendimo paašškėja naujų teisinių ar faktinių aplinkybių, turinčių įtakos teismo sprendimo teisėtumui ir pagrįstumui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutartis). Dėl šios priežasties įstatymų leidėjas, siekdamas įtvirtinti konstitucinį principą – teisę į teisminę gynybą, ir numatė proceso atnaujinimo institutą, kaip atskirą proceso stadiją, kurios metu asmuo, pagrįstai įsitikinęs teismo priimto sprendimo neteisėtumu ir nepagrįstumu, turi teisę prašyti peržiūrėti jau įsiteisėjusį teismo sprendimą, t. y. realiai ginti savo subjektines teises.

Siekiant aiškiau apibrėžti proceso atnaujinimo instituto paskirtį, būtina jį palyginti su kitomis teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formomis. Vienas iš pagrindinių apeliacijos ir kasacijos uždavinių yra žemesnės instancijos teismų klaidų taisymas, t. y. dvipakopė žemesniosios instancijos teismų sprendimo peržiūrėjimo sistema, tuo tarpu proceso atnaujinimo stadija yra įtvirtinta siekiant, kad būtų peržiūrėtas įsiteisėjęs teismo sprendimas esant įstatyme įtvirtintiems pagrindams. Taigi, skirtingai nuo apeliacijos ir kasacijos institutų, kurių dalykas yra skundžiamo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, proceso atnaujinimo instituto pagalba sprendžiama dėl įstatyme nurodytų proceso atnaujinimo pagrindų buvimo ar nebuvimo ir jų įtakos galimai neteisingam sprendimui priimti (Driukas, Valančius, 2009, p. 323). Taigi, iš esmės, paduodant prašymą atnaujinti procesą, kartu yra keliamas sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo klausimas. Svarbu pabrėžti, kad kasacine tvarka taip pat yra peržiūrimi jau įsiteisėję teismo sprendimai, tačiau kasacija nėra tolygu proceso atnaujinimui. Kasacijos procesas yra viena iš žemesniosios instancijos teismų sprendimo peržiūrėjimo sistemos dalių, tuo tarpu proceso atnaujinimo institutu

asmuo gali pasinaudoti tuo atveju, kai teismo sprendimas yra įsiteisėjęs ir jo peržiūrėjimas instancine tvarka nebegalimas (pasibaigę visi apskundimo terminai ir asmuo nebeturi galimybės apskųsti priimtą sprendimą instancine tvarka).

Proceso atnaujinimo stadijos paskirtis – maksimaliai užtikrinti, kad nebūtų palikti galioti galimai neteisėti ir nepagrįsti teismo sprendimai tais atvejais, kai klaidos nebuvo ištaisytos bylą nagrinėjant apeliacine ar kasacine tvarka, bet ir ar įstatyme nurodyti proceso atnaujinimo pagrindai turėjo kokią nors įtaką byloje priimtam sprendimui ir pačiam teismo procesui (Laužikas *et al.*, 2005, p. 358-360). Taigi ne kiekvienu atveju, o net ir esant proceso atnaujinimo pagrindams, procesas nebūtinai bus atnaujinamas. Proceso atnaujinimo stadijoje turi būti taip pat išsiaiškinta ir nustatyta, ar nurodytas atnaujinimo pagrindas yra esminis ir ar tai turės esminę įtaką byloje priimtam sprendimui ir pačiam teismo procesui.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, matyti, kad proceso atnaujinimo paskirtis iš esmės sutampa su apeliacijos ir kasacijos paskirtimi, t. y. peržiūrėti teismo sprendimą ir neleisti išlikti galioti neteisėtiems teismų sprendimams, tačiau proceso atnaujinimo institute tai daroma kitokiu būdu – prašant viską pradėti nuo pradžių, o ne peržiūrint teismo sprendimą instancine tvarka. Dėl to proceso atnaujinimas yra išskirtinis institutas, kurio vienas iš tikslų – realiai apginti asmenų subjektines teises.

Tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad proceso atnaujinimas yra ypatinga, išskirtinė įsiteisėjusio teismo sprendimo peržiūrėjimo procesinė priemonė, išimtis iš vieno esminių teisės viršenybės principo elementų – teisinio apibrėžtumo (tikrumo) principo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis). Proceso atnaujinimas LAT praktikoje yra įvardijamas kaip ekstraordinarinis būdas peržiūrėti įsiteisėjusius teismų sprendimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 28 d. nutartis). Tai reiškia, kad ne kiekvienu atveju asmuo gali prašyti atnaujinti bylos procesą, o tik įstatymo nustatytais atvejais yra galima intervencija į teismo sprendimu nustatytus teisinius santykius. Tam, kad nebūtų piktnaudžiaujama proceso atnaujinimo institutu, įstatymų leidėjas įtvirtino proceso atnaujinimo pagrindus. Kad asmuo įgyvendintų savo realią teisę į proceso atnaujinimą, turi egzistuoti konkretūs CPK 366 straipsnio 1 dalyje nurodyti proceso atnaujinimo pagrindai, todėl šiuo institutu neturi būti siekiama pakartotinio bylos nagrinėjimo. Proceso atnaujinimo pagrindų yra dešimt ir remiantis sisteminiu įstatymo aiškinimu matyti, kad šių pagrindų sąrašas yra baigtinis ir jo negalima aiškinti plečiamai. LAT nurodo, kad šie pagrindai yra teisiškai reikšmingi faktai, kurių egzistavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių negalėjo būti nustatytas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 28

d. nutartis). Taip pat ne kartą teismų praktikoje pažymėta, kad proceso atnaujinimo pagrindai turi būti taikomi neformaliai bei laikantis teisinio apibrėžtumo principo, todėl proceso atnaujinimas yra galimas tik esminėms klaidoms taisyti, esant svarbioms ir įtikinamoms aplinkybėms. Proceso atnaujinimas neturi būti priemonė dar kartą pabandyti išspręsti ginčą savo naudai ar vilkinti priimtų teismų sprendimų vykdymą, todėl proceso atnaujinimo institutas turi būti derinamas su tokiais proceso teisės principais kaip ekonomiškumas, koncentruotumas, protingumas ir pan. Proceso atnaujinimo institutą reglamentuojančios teisės normos turi būti aiškinamos ir taikomos atsižvelgiant į šio instituto tikslus ir uždavinius. Dažniausiai jis taikomas tada, kai suinteresuotas asmuo nebeturi galimybės apginti savo pažeistas teises ir interesus kitais teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės instancinės sistemos būdais. Dėl to procesas privalo būti atnaujinamas, jeigu yra pagrindas manyti, kad dėl pareiškėjo nurodytų aplinkybių, kurias jis įvardija kaip proceso atnaujinimo pagrindą, byloje priimti teismų procesiniai sprendimai gali būti neteisėti ir nepagrįsti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 17 d. nutartis).

Apibendrinat tai kas pasakyta, matyti, kad proceso atnaujinimas yra išimtinis atvejis, kurio paskirtis yra užtikrinti galimybę peržiūrėti jau įsiteisėjusius sprendimus esant tam tikroms sąlygoms, kad nebūtų palikti galioti galimai neteisėti ir nepagrįsti teismo sprendimai. Tokiu procesu yra užtikrinamas teisingumo vykdymas bei tinkamas teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas. Svarbus aspektas proceso atnaujinimo instituto yra tas, kad nors ir esant įstatymo numatytam pagrindui atnaujinti procesą, taip pat labai svarbu nustatyti, ar tai turi įtaką byloje priimtam sprendimui ir pačiam teismo procesui ir kokią.

2. CIVILINIO PROCESO ATNAUJINIMO INSTITUTAS UŽSIENIO TEISĖJE

Siekiant labiau įsigilinti į proceso atnaujinimą kaip institutą, tikslinga jį apžvelgti lyginamuoju aspektu skirtingose teisės tradicijose. Teisės doktrinoje yra išskiriamos dvi Vakarų teisės tradicijos šakos – romanų-germanų (kontinentinės arba civilinės) teisės tradicija ir anglosaksų (bendrosios) teisės tradicija (Machovenko, 2013, p. 358). Toks tradicijų išskyrimas nulemia ir skirtingus jų bruožus.

Vienas iš pagrindinių skirtumų, atskiriantis aukščiau minėtas teisės tradicijos šakas, yra teisės šaltiniai. Bendroji teisė yra nekodifikuota, o tai reiškia, kad nėra išsamių teisės normų ir įstatymų rinkinių. Bendroji teisė yra labiau grindžiama precedentais, t. y. teismų sprendimais, kurie jau buvo priimti panašiose bylose. Taip pat ir Lietuvos teisės doktrinoje autoriai pažymi, kad bendrosios teisės valstybėse, pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose, teismai pasitikima labiau (Laužikas *et al.*, 2003, p. 75-76). Tuo tarpu civilinės teisės valstybėse teisė yra kodifikuota ir čia galioja išsamūs kodifikuoti įstatymai. Tokioje teisės tradicijoje, lyginant su bendrąja, teisėjas yra griežčiau saistomas įstatymo (Dainow, 1967, p. 424-425).

Kaip jau minėta, teismo precedentas yra itin svarbus šaltinis bendrosios teisės valstybėse. Teismo precedento esmę sudaro *stare decisis* principas, grindžiamas teismo sprendimo autoritetu. Vadovaujantis šiuo principu teismai privalo vadovautis savo pačių ankstesniais sprendimais (Cappalletti, 1970, p. 1041). Tai reiškia, kad visas tapačias vėlesnes bylas būtina spręsti taip, kaip išspręsta byla, kurioje suformuluotas teismo precedentas. Skirtingai nei bendrosios teisės tradicijos valstybės, kontinentinės teisės tradicijos valstybėse nėra principo, panašaus į *stare decisis*. Civilinės teisės valstybės yra labiau linkusios griežtai laikytis valdžių padalijimo bei statutinės teisės viršenybės doktrinų, o teisėjas turi pripažinti ir taikyti teisę taip, kaip ji sureguliuota įstatymo (Cappalletti, 1970, p. 1040).

Trumpai aptarus pagrindinius bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijų skirtumus, toliau darbe bus siekiama apžvelgti proceso atnaujinimo institutą ir jo reguliavimą skirtingose teisinėse sistemose. Pagrindinis dėmesys bus skiriamas proceso atnaujinimo pagrindams ir kuo kitų šalių įtvirtinti proceso atnaujinimo pagrindai siejasi, o galbūt skiriasi nuo Lietuvos CPK įtvirtintų pagrindų. Be kita ko, bus apžvelgiami ir terminai pareikšti pareiškimą atnaujinti procesą, siekiant nustatyti proceso atnaujinimo kaip instituto efektyvumą bei koncentruotumą.

2.1. Civilinio proceso atnaujinimo institutas kontinentinės teisės valstybėse

Kontinentinės teisės tradicija yra seniausia ir labiausiai paplitusi teisės tradicija pasaulyje, kuri išsivystė jau Romėnų teisėje. Būtent Justiniano priimtas *Corpus Iuris Civilis* ir nulėmė civilinės teisės kodifikavimą (Mousourakis, 2015, p. 296-297). Įstatymų kodifikavimas nulėmė ir teisės sistemą, kuri yra grindžiama teisės normomis. Dabar ši civilinės teisės tradicija apima ne tik kontinentinę Europą, Lotynų Amerikos ir daugelio Afrikos bei Azijos šalių teises sistemas.

Proceso atnaujinimo institutas bei jo pagrindai skirtingose valstybėse yra reglamentuojamas skirtingai, todėl tikslinga išsiaiškinti kaip šis institutas yra suprantamas kitose civilinės teisės tradicijos valstybėse. Pagrindinis dėmesys šioje darbo dalyje bus skiriamas proceso atnaujinimo pagrindams bei jų sąsajumui su Lietuvos teisiniu reguliavimu. Taip pat bus atkreipiamas dėmesys ir į proceso atnaujinimo terminus, kadangi tokia procedūra, be abejonės, gali sukelti piktnaudžiavimo ja ir proceso vilkinimo pavojų (Nekrošius, 2002, p. 238).

Lietuvos CPK reglamentuojamas proceso atnaujinimas reiškia, kad bylos, užbaigtos nagrinėti dėl ginčo iš esmės įsiteisėjusiu teismo sprendimu, procesas gali būti atnaujintas (CPK 365 straipsnio 1 dalis). Lietuviškojo CPK rengėjai daugiausiai rėmėsi socialinio civilinio proceso mokyklos tradicija, kuri būdinga daugeliui kontinentinės Europos valstybių. Pavyzdinis kodeksas, kuriuo kodekso rengėjai vadovavosi rengdami naująjį Lietuvos CPK, buvo Austrijos civilinio proceso kodeksas (vok. *Zivilprozessordnung*) (toliau – Austrijos ZPO arba ZPO). Toks pasirinkimas nėra atsitiktinis, kadangi iš vienos pusės, Austrijos ZPO yra klasikinio socialinio civilinio proceso pavyzdys, o iš kitos pusės jis atsirado ir pradėjo galioti labai panašioje į Lietuvos socialinėje ir ekonominėje aplinkoje (Laužikas *et al.*, 2003, p. 220).

Proceso atnaujinimo institutas Austrijos ZPO yra įtvirtintas 5 skyriuje „Ieškinys dėl proceso panaikinimo ir proceso atnaujinimo“ (vok. *Nichtigkeits und Wiederaufnahmsklage*) (Austrijos civilinio proceso kodeksas, 1895). Analizuojant šio magistro darbo temą, aktualu tik ieškinys dėl proceso atnaujinimo. Civilinio proceso atnaujinimas ir jo pagrindai yra reglamentuojami Austrijos ZPO 530 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad procesas, kuris yra užbaigtas teismo sprendimu, gali būti atnaujintas šalies prašymu. Kaip ir Lietuvos teisėje, taip analogiškai ir Austrijos teisėje, procesas gali būti atnaujintas civilinėje byloje, kuri užbaigta įsiteisėjusiu teismo sprendimu. Šiame straipsnyje, be kita ko, nurodomi ir 7 pagrindai, kuriais procesas yra atnaujinamas: 1) kai dokumentas, kuriuo buvo grindžiamas teismo sprendimas, buvo surašytas neteisingai

arba buvo suklastotas; 2) jei liudytojas, teismo ekspertas ar oponentas apklaustos metu pateikė melagingus parodymus ir sprendimas yra grindžiamas šiais parodymais; 3) nustačius byloje dalyvaujančių asmenų nusikaltimo faktą (pavyzdžiui, apgaulė, sukčiavimas ir kt.); 4) jei teisėjas, priimdamas sprendimą yra kaltas dėl tarnybinių pareigų, susijusių su teisiniu ginču ir dėl kurio šalis patiria žalą; 5) jei baudžiamojo teismo nuosprendis, kuriuo grindžiamas sprendimas, buvo panaikintas kitu įsiteisėjusiu nuosprendžiu; 6) jei šalis gali pasinaudoti anksčiau įsiteisėjusiu sprendimu, dėl to paties reikalavimo ar dalyko; 7) jei šalis sužino naujų faktų ar gali pasinaudoti naujais įrodymais, kuriuos pateikus byloje būtų priimtas palankesnis sprendimas. To paties straipsnio 2 dalyje plačiau pasisakoma dėl 6 ir 7 punkto – proceso atnaujinimas leidžiamas tik tuo atveju, jei šalis ne dėl savo kaltės negalėjo pareikšti naujų faktų ar įrodymų ir kad šie faktai nebuvo pateikti teismui dar pirminio nagrinėjimo metu. Austrijos ZPO 531 straipsnyje įtvirtinta, kad yra leidžiamas pakartotinis bylos nagrinėjimas siekiant surinkti į bylą neįtrauktus įrodymus, jei akivaizdu, kad tokių įrodymų panaudojimas ankstesniame procese būtų lėmęs šaliai palankesnio sprendimo priėmimą. Atsižvelgus į aukščiau išdėstytus Austrijos proceso atnaujinimo pagrindus matyti, kad 7 punkte įtvirtintas pagrindas labiausiai siejasi su darbe nagrinėjamu proceso atnaujinimo pagrindu – kai paaiškėja naujos aplinkybės, tačiau šis pagrindas bus plačiau analizuojamas trečioje magistro darbo dalyje. Prašymai dėl proceso atnaujinimo pagal Austrijos ZPO turi būti pareiškiami per keturias savaites (ZPO 534 straipsnis). Šis pagrindas skaičiuojamas skirtingai pagal proceso atnaujinimo pagrindą. Pavyzdžiui esant prieš tai minėtiems ZPO 530 straipsnio 1-5 pagrindams, keturių savaičių terminas skaičiuotųsi nuo baudžiamojo teismo nuosprendžio arba nutarties nutraukti baudžiamąjį procesą įsiteisėjimo dienos. Tačiau esant Austrijos ZPO 530 straipsnio 6-7 pagrindams, keturios savaitės skaičiuojasi nuo tos dienos, kai šalis galėjo pasinaudoti teisiškai privalomu sprendimu arba pateikti teismui faktus ir įrodymus, apie kuriuos asmuo sužinojo. Vis dėlto, tai gali būti ne bet kokie faktai, o tik tie, kurie jau egzistavo bylos nagrinėjimo metu. Jeigu būtų teikiami faktai, kurie atitinkamo sprendimo priėmimo metu dar neegzistavo, tokiu atveju būtų taikomas *res iudicata* principas, neleidžiantis sugriauti teisinio stabilumo ir sudaryti prielaidą proceso atnaujinimui (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 6 d. nutartis).

Vokietijoje reguliavimas, susijęs su proceso atnaujinimu, yra kitoks. Svarbu paminėti, kad Vokietijos civilinio proceso teisėje proceso atnaujinimas suprantamas kaip pagrindas, kuriuo kėsিনamasi sugriauti *res iudicata* galią turintį teismo sprendimą (Bolzanus, 2011, p. 32). Vokietijos civilinio proceso kodekso (toliau – Vokietijos ZPO) 4 knyga numato proceso atnaujinimo institutą (Vokietijos civilinio proceso kodeksas, 1950).

Vokietijos ZPO 578 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad bylos, užbaigtos įsiteisėjusiu teismo sprendimu, gali būti atnaujintos ieškiniu dėl panaikinimo (vok. *Nichtigkeitsklage*) ir ieškiniu dėl pakartotinio bylos nagrinėjimo (restitucinis ieškinys) (vok. *Restitutionsklage*). Nagrinėjamu atveju aktualus būtent resitucinis ieškinys. Vokietijos ZPO 580 straipsnis numato 8 pagrindus, kada galima teikti restitucinį ieškinį: 1) jeigu priešinga šalis tyčia ar dėl neatsargumo davė melagingus parodymus; 2) jei protokolas ar dokumentas, kuriuo buvo grindžiamas teismo sprendimas, buvo parengtas remiantis neteisingais faktais arba buvo suklastotas; 3) jeigu liudytojas ar ekspertai davė melagingus parodymus; 4) kai sprendimą priėmė šalies ar jos oponento atstovas arba oponento atstovas, padaręs nusikalstamą veiką, susijusią su teisiniu ginču; 5) kai prie sprendimo priėmimo prisidėjo teisėjas, kuris dėl teisinio ginčo pažeidė savo tarnybines pareigas šalies atžvilgiu, už tokį pažeidimą taikoma baudžiamoji atsakomybė; 6) kai bendrosios kompetencijos teismo, buvusio specialiojo teismo arba administracinio teismo sprendimas, kuriuo buvo grindžiamas sprendimas, panaikinamas kitu įsiteisėjusiu sprendimu; 7) kai šalis: a) randa arba gali pasinaudoti anksčiau priimtu ir įsiteisėjusiu teismo sprendimu toje pačioje byloje arba kai ji b) randa arba gali pasinaudoti kitu įrašu ar dokumentu, dėl kurio būtų priimtas tos šalies interesams palankesnis sprendimas; 8) kai Europos Žmogaus Teisių Teismas nustato, kad buvo pažeista Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ar jos protokolai, ir kai sprendimas grindžiamas šiuo pažeidimu. Vokietijos ZPO 582 straipsnyje pažymima, kad ieškinys dėl restitucijos priimtinas tik tuo atveju, jei šalis ne dėl savo kaltės negalėjo nurodyti restitucijos pagrindų ankstesniame procese, visų pirma pateikdama prieštaravimą, apeliacinį skundą arba prisijungdama prie apeliacinio skundo. Kaip teigia P. Gottwald ieškinys dėl restitucijos yra įstatyme numatyta teisinės gynybos priemonė ir būtent dėl šios priežasties teismų praktikoje restitucijos pagrindų nagrinėjimas vykstančiame procese yra griežtai ribojamas (Gottwald, 1975, p. 357).

Taigi, galima daryti išvadą, jog būtina proceso atnaujinimo prielaida kaip Lietuvoje taip ir Austrijoje bei Vokietijoje yra užbaigta byla įsiteisėjusiu teismo sprendimu. Taip pat matyti, kad proceso atnaujinimas kaip kad jis suprantamas minėtose valstybėse yra gan griežtai reguliuojamas, kadangi įstatymų leidėjas yra apribojęs teismų teisę nustatyti kitokias nei įstatyme įtvirtintas proceso atnaujinimo sąlygas.

2.2. Civilinio proceso atnaujinimo institutas bendrosios teisės valstybėse

Kaip jau buvo minėta aukščiau, bendrosios teisės valstybėse galioja *stare decisis* doktrina, kurios esmę sudaro teismo sprendimo autoritetas. Ši doktrina, susijusi su teismo

pareiga laikytis precedentų (kad ir neteisingų), užtikrina stabilią teismų sistemą ir tai, pasak JAV Aukščiausiojo Teismo, skatina tolygų, nuspėjamą, nuoseklų ir vientisą teisės principų vystymąsi (Kozel, 2010, p. 412-413). Kaip teigia ir D. Bolzanas, Anglosaksų teisinėje sistemoje teismo sprendimo stabilumas dėl teismo didesnio autoriteto ir visuomenės pasitikėjimo teismais laikomas didesne vertybe nei kontinentinėje Europoje. Tokiu reguliavimu yra užtikrinamas teisinio stabilumo principas, kuris sudaro sąlygas nepažeisti teisinio tikrumo ir teisinio saugumo (Bolzanas, 2011, p. 33).

Vis dėlto, šių principų laikymasis ir didelis pasitikėjimas precedentais, gali atvesti prie neteisingumo, todėl svarbu, kad asmeniui būtų suteikta reali galimybė išsiaiškinti tiesą byloje. Būtent teisėjas yra kaip tiltas, jungiantis teisę ir gyvenimą, todėl jam ir tenka pareiga aiškinti teisę ir užtikrinti teisinio reguliavimo stabilumą (Barak, 2006, p. 17-18). Tam, kad neliktų galioti neteisingi teismo sprendimai, egzistuoja proceso atnaujinimo institutas. Toliau šiame skyriuje bus analizuojamas proceso atnaujinimo institutas kaip kad jis suprantamas JAV teisiniame reguliavime.

Proceso atnaujinimas yra reglamentuojamas JAV Federalinėse civilinio proceso taisyklėse (toliau – FRCP) (Federal Rules of Civil Procedure, 1938). FRCP 59 taisyklė reglamentuoja naują bylos nagrinėjimą bei teismo sprendimo pakeitimą/ papildymą (angl. *New trial; Altering or amending a judgment*). Ši taisyklė suteikia asmeniui galimybę per 28 dienas nuo sprendimo priėmimo pateikti prašymą dėl naujo teismo proceso, o teismas, gavęs tokį prašymą, gali paskirti naują bylos nagrinėjimą visais ar tam tikrais klausimais. Šioje taisyklėje taip pat nurodoma, kad teismas savo iniciatyva gali priimti nutartį dėl naujo bylos nagrinėjimo dėl bet kokios priežasties ar aplinkybės, kuri pateisintų tokį naują bylos nagrinėjimą. Pavyzdžiui, dėl Misisipės civilinio proceso taisyklių 59 taisyklės (ši taisyklė atitinka FRCP 59 taisyklę) Patariamasis komitetas (angl. *Advisory Committee*) yra nurodęs, kad teismas gali priimti naują sprendimą dėl teismo padarytos klaidos priimant arba atmetant įrodymus, dėl klaidos prisiekusiųjų nurodymuose, dėl teisėjo arba advokatų išankstinių pastabų, dėl to, kad nuosprendis prieštarauja didžiajai įrodymų daliai, dėl to, kad prisiekusiųjų nuosprendį lėmė emocijos, išankstinis nusistatymas arba šališkumas, arba dėl kitų priežasčių (Mississippi Rules of Civil Procedure, 1981). Sisteminiis šios taisyklės aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad nėra baigtinio aplinkybių sąrašo, į kurį teismas turi atsižvelgti priimdamas sprendimą dėl naujo bylos nagrinėjimo. Dėl pačių aplinkybių ir jų įrodinėjimo *Brooks v. Robertson* byloje pasisakyta, kad šalis, prašanti pakeisti arba papildyti sprendimą, turi įrodyti esminį teisės pasikeitimą, naujus įrodymus, kurių anksčiau nebuvo, arba būtinybę ištaisyti aiškia teisės klaidą, kad būtų išvengta akivaizdžiai neteisingo sprendimo (Jungtinių Valstijų Misisipės valstijos ..., 2004).

Pasibaigus minėtam 28 dienų terminui, asmuo turi teisę kreiptis su prašymu pagal FRCP 60 taisyklę, kuri reglamentuoja sprendimo ar įsakymo panaikinimą/ atleidimą nuo sprendimo vykdymo (angl. *Relief from a Judgment or Order*). Šios taisyklės (b) dalyje nustatytas ne baigtinis aplinkybių sąrašas, kada teismas, remdamasis asmens prašymu, gali atleisti šalį nuo galutinio sprendimo, nutarties ar proceso: 1) klaida, neapdairumas, netikėtumas arba pateisinamas aplaidumas; 2) naujai paaiškėjus įrodymams, kurie negalėjo būti žinomi, kad būtų galima pateikti prašymą dėl naujo teismo proceso per minėtą 28 dienų terminą; 3) priešingos šalies sukčiavimas (tiek vidinis, tiek išorinis), melagingas pareiškimas arba netinkamas elgesys; 4) sprendimas yra negaliojantis; 5) sprendimas buvo įvykdytas arba anuliuotas, arba jis pagrįstas ankstesniu sprendimu, kuris buvo panaikintas arba atšauktas, arba jo taikymas į ateitį nebėra teisingas; 6) bet kokia kita priežastis, kuri gali pateisinti atleidimą nuo teismo sprendimo teisinės galios. Ši FRCP 60 taisyklė įtvirtina ir pareiškimo pateikimo terminus. FRCP (c) dalies 1 punktas nurodo, kad prašymas dėl 1, 2, 3 punktų turi būti pateiktas per protingą laiką, bet ne vėliau kaip per vienerius metus nuo sprendimo ar nutarties priėmimo arba bylos nagrinėjimo dienos.

JAV precedentuose taip pat yra suformuoti ir atitinkami reikalavimai pareiškėjui, siekiant panaikinti teismo sprendimą ar atleisti asmenį nuo tokio sprendimo vykdymo. FRCP 60 taisyklės (b) dalies 2 punktas labiausiai atitinka darbe nagrinėjamą proceso atnaujinimo pagrindą – naujų aplinkybių paaiškėjimas. Vienoje JAV byloje dėl šio pagrindo pasisakyta, kad naujai paaiškėjusiais įrodymais turi būti laikomi įrodymai, kurių šalis negalėjo žinoti ir kurie paaiškėjo tik pasibaigus teismo procesui. Be to, pareiškėjas turi pateikti ir faktus, kurie rodytų, jog asmuo buvo pakankamai rūpestingas. Taip pat byloje *January v. Barnes* pabrėžiama, kad įrodymai turi būti esminiai ir kad šių naujų įrodymų pagrindu būtų pasiektas kitoks rezultatas byloje (Jungtinių Valstijų Misisipės valstijos..., 1992). Kitoje JAV byloje *National Surety Co. v. State Bank* nurodyta, kad turi egzistuoti ir šie „neišvengiami“ ieškinio elementai: 1) teismo sprendimas, kuris vadovaujantis teisingumo ir sąžiningumo principais, neturėtų būti vykdomas; 2) pareiškėjo gynybos priemonės yra tinkamos įrodinėjant ginčo pagrindą, kuriuo grindžiamas teismo sprendimas; 3) apgaulės ar klaidos buvimas, dėl kurios pareiškėjas priimant sprendimą negalėjo pasinaudoti savo gynybos priemonėmis; 4) pareiškėjo kaltės ar aplaidumo nebuvimas; 5) nėra kitos tinkamos teisinės gynybos priemonės kaip tik pareikšti tokį ieškinį (Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo..., 1903). Taigi tam, kad būtų priimtas pareiškimas pareiškėjas turi pateikti ne tik esminius įrodymus, bet ir atitikti ieškiniui keliamus reikalavimus. Toks reguliavimas parodo, kad nors ir nėra numatyto baigtinio pagrindų sąrašo, o teismas viską vertina lanksčiau, tačiau toks procesas išlieka specifinis ir juo piktnaudžiauti nereikėtų. Tą

patvirtina ir *Stringfellow v. Stringfellow* byloje išsakyta teismo nuomonė, jog prašymai, kuriais siekiama tik bylos nagrinėjimo iš naujo, nesant svarbių priežasčių, turėtų būti atmesti (Jungtinių Valstijų Vašingtono Aukščiausiojo..., 1960).

Apibendrinus JAV proceso atnaujinimo teisinį reguliavimą, galima daryti išvadą, kad JAV esantis proceso atnaujinimo teisinis reguliavimas yra platesnis ir lankstesnis lyginant jį su civilinės teisės tradicijos valstybėmis. Tačiau svarbu pabrėžti, kad minėtas lankstumas nereiškia, jog tokiu sprendimo pakeitimo/panaikinimo procesu šalys gali piktnaudžiauti. Nes kaip ir precedentuose pažymima, jog šalių teikiamos naujos aplinkybės ar įrodymai turi būti esminiai, kad pareiškėjo ieškinys taipogi turi atitikti tam tikrus reikalavimus.

3. NAUJAI PAAIŠKĖJUSI APLINKYBĖ KAIP ESMINĖ SĄLYGA CIVILINIO PROCESO ATNAUJINIMUI

3.1. Naujai paaiškėjusios aplinkybės samprata

Siekiant visapusiškai išanalizuoti naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą, tikslinga nagrinėti Lietuvos ir užsienio teisės doktriną bei jurisprudenciją. Prieš tai darbo 1.1. dalyje buvo analizuojama proceso atnaujinimo instituto genezė Lietuvoje XX-XXI amžiuje, kurioje buvo užsiminta ir apie naujai paaiškėjusią aplinkybę, todėl šioje dalyje bus aptariama naujai paaiškėjusi aplinkybė kaip ji suprantama dabar.

Analizuojant naujai paaiškėjusią aplinkybę, reikėtų apsibrėžti, kas yra laikoma pačia „aplinkybe“. Anot D. Bolzano, tam, kad aplinkybės galėtų būti laikomos naujai paaiškėjusiomis, jos ne tik turi būti faktinio pobūdžio, kadangi būtent faktai yra nustatinėjami kiekvienoje byloje, bet ir šie teisiniai faktai turi patekti į nagrinėjamos bylos įrodinėjimo dalyką (Bolzanus, 2010, p. 355).

Naujai paaiškėjusi aplinkybė kaip vienas iš proceso atnaujinimo pagrindų yra įtvirtintas CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkte. Šiame straipsnyje numatyta, kad proceso atnaujinimas galimas, kai naujai paaiškėja esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui bylos nagrinėjimo metu. Be kita ko, CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punktas taikytinas ir tais atvejais, kai pareiškėjas suranda naujus įrodymus, patvirtinančius, kad paaiškėjo naujų esminių bylos aplinkybių. Nors pagrindas atrodo gana aiškus, tačiau atnaujinti civilinį procesą, remiantis šiuo pagrindu nėra taip paprasta. Kasacinis teismas savo jurisprudencijoje jau daugelį metų nuosekliai laikosi pozicijos, kad CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis pripažintinos tik tokios, kurios atitinka tokius požymius: 1) egzistavo nagrinėjant bylą iš esmės ir priimant sprendimą; 2) pareiškėjui nebuvo ir negalėjo būti žinomos; 3) pareiškėjui tapo žinomos jau įsiteisėjus teismo sprendimui; 4) turi esminę reikšmę bylai, t. y. jeigu jos būtų buvusios žinomos nagrinėjant bylą, būtų buvęs priimtas visai kitas sprendimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 3 d. ir 2015 m. gruodžio 1 d. nutartys). Kasacinio teismo yra išaiškinta, kad jeigu prašyme nurodytos aplinkybės neatitinka nors vieno iš naujai paaiškėjusių aplinkybių požymio, jos negali būti pripažintos naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme. Taigi, pareiškėjas, norėdamas proceso atnaujinimo, turi įrodyti, kad aplinkybės atitinka visus prieš tai minėtus požymius (CPK 369 straipsnio 2 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 5 d. ir 2019 m. kovo 6 d. nutartys). Tokio paties naujai paaiškėjusios aplinkybės

sąvokos aiškinimo laikosi ir teisės mokslininkai, kurie taipogi nurodo visus prieš tai minėtus keturis požymius, reikalingus naujai paaiškėjusiai aplinkybei nustatyti (Laužikas *et al.*, 2005, p. 361). Nauji įrodymai, *inter alia*, taip pat turi atitikti tam tikrus reikalavimus. LAT nurodęs, kad tokie įrodymai turi atitikti reikalavimus, keliamus ir įrodymams, ir esminėms naujai paaiškėjusioms aplinkybėms. Įrodymuose įtvirtinta informacija turi turėti esminę reikšmę bylai, turi patvirtinti aplinkybes, kurios nebuvo ir neturėjo būti žinomos nagrinėjant bylą nei teismui, nei pareiškėjui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis).

Nors ir visi šie požymiai yra glaudžiai susiję, tačiau tam tikrus požymius reikia paanalizuoti plačiau. Pirmasis požymis nurodė, kad aplinkybė, kad ji būtų pripažinta naujai paaiškėjusia, turi jau egzistuoti nagrinėjant bylą iš esmės ir priimant sprendimą. Šioje vietoje reikėtų atskirti naujai paaiškėjusios aplinkybės (lot. *nova reperta*) sąvoką nuo naujai atsiradusios aplinkybės (lot. *nova producta*) bei nuo pasikeitusių aplinkybių. Nebus pagrindo atnaujinti procesą, jeigu aplinkybė yra naujai atsiradusi, nes tokia aplinkybė jau atsirado po sprendimo priėmimo. Aplinkybės (šalių veiksmai, įvykiai, kiti objektyvūs ar subjektyvūs veiksniai), kurių dar nebuvo nagrinėjant bylą ir priimant teismo sprendimą, negali daryti įtakos įsiteisėjusiam teismo sprendimui, nes byloje sprendžiama dėl tarp šalių susiklosčiusių teisinių santykių, atsiradusių prieš priimant teismo sprendimą (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 460-461). Pasikeitusios aplinkybės taip pat nereiškia, jog tai yra naujai paaiškėjusios aplinkybės, kadangi tiek pasikeitus aplinkybėms, tiek naujai atsiradus aplinkybėms yra pagrindas pareikšti naują ieškinį, o ne kreiptis dėl proceso atnaujinimo.

Antras ir trečias požymiai atskleidžia aplinkybių nežinomumo bei paaiškėjimo momentus. Čia svarbu atkreipti dėmesį, kad naujai paaiškėjusios aplinkybės egzistavimo ir paaiškėjimo laike momentai skiriasi. Jeigu šis momentas sutaptų ir pareiškėjui aplinkybės būtų žinomos jau nagrinėjant bylą iš esmės, jis šias aplinkybes galėtų pateikti teismui nagrinėjant bylą iš esmės. Tokioje situacijoje proceso atnaujinimas nėra galimas, kadangi suteikus teisę atnaujinti procesą, kai aplinkybė pareiškėjui buvo žinoma bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu, iš esmės būtų sudarytos galimybės nesąžiningai proceso šaliai, nesirūpinusiai savo procesinėmis teisėmis, dėl to ne tik nepatirti neigiamų teisinių padarinių, bet dar ir turėti galimybę po to bylinėtis toliau (Bolzanus, 2010, p. 358).

Paskutinis požymis, kuris parodo, ar yra priežastinis ryšys su nagrinėjama byla – aplinkybės esmingumas. LAT ne kartą savo procesiniuose sprendimuose yra pateikęs šio proceso atnaujinimo pagrindo aiškinimą ir nurodęs, kad pagal minėtą straipsnį naujai paaiškėjusiomis bylos aplinkybėmis pripažįstamos tik tokios aplinkybės, kurios yra įrodinėjimo dalykas civilinėje byloje arba tokio dalyko svarbi dalis. Taigi kasacinis teismas

pabrėžė, kad nepakanka to, jog pareiškėjas sužinojo aplinkybę, kuri nebuvo jam žinoma bylą nagrinėjant teisme, svarbu, kad ši aplinkybė būtų ir esminė, turinti esminę reikšmę bylai ir galinti turėti įtakos jau priimtam sprendimui. Kasacinio teismo aiškinimu, esminis naujos aplinkybės pobūdis turi būti suprantamas kaip žymus konkrečių faktinių duomenų skirtumas nuo anksčiau turėtųjų, kurį nustačius turėtų keistis priimtu ir įsiteisėjusiu teismo sprendimu jau konstatuotų faktų ir proceso šalių ginčijamo materialinio teisinio santykio teisinė kvalifikacija, o kartu ir įsiteisėjusio teismo sprendimo išvada, ją pagrindžiantys faktiniai ir teisiniai argumentai, t. y. dėl naujų duomenų gavimo būtų pagrindas panaikinti jau priimtus teismo sprendimus ir reikalavimus išspręsti kitaip (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 21 d.; 2017 m. gegužės 3 d.; 2022 m. balandžio 28 d. nutartys). Papildomai LAT yra pasisakęs ir dėl naujų įrodymų esmingumo – įrodymuose įtvirtinta informacija turi turėti neabejotiną teisinę svarbą jau išnagrinėtos bylos baigčiai, teismo sprendime padarytų išvadų dėl teisės normų aiškinimo ir taikymo pagrįstumui, be to, turi patvirtinti aplinkybes, kurios nebuvo ir neturėjo būti žinomos nagrinėjant bylą nei teismui, nei pareiškėjui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis). Tokios pačios nuomonės dėl esmingumo laikosi ir D. Bolzanas, nurodydamas, kad dėl tokių teisinių faktų galėtų iš esmės pasikeisti teismo sprendimo pagrindu nustatytų subjektinių teisinių santykių tarp dalyvaujančių byloje asmenų teisinis kvalifikavimas ir byloje galėtų būti padarytos kitokios išvados (Bolzanas, 2010, p. 361).

Antroje darbo dalyje buvo minėta, kad Austrijos teisinis reguliavimas taip pat reglamentuoja proceso atnaujinimo institutą, todėl svarbu išsiaiškinti, kokie naujai paaiškėjusios aplinkybės ar naujai paaiškėjusių įrodymų požymiai išskiriami Austrijoje. Austrijos ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punktą įtvirtina proceso atnaujinimo galimybę, jei šalis sužino naujų faktų (aplinkybių) ar gali pasinaudoti naujais įrodymais, kuriuos pateikus byloje būtų priimtas palankesnis sprendimas. Nors Austrijoje naujai paaiškėjusių aplinkybių ar įrodymų požymiai *expressis verbis* nėra įtvirtinti, tačiau šie požymiai atsiskleidžia Austrijos Aukščiausiojo Teismo (vok. *der Oberste Gerichtshof*) (toliau – OGH) praktikoje.

Kaip ir Lietuvos, taip ir Austrijos reguliavime yra nurodoma, jog pagal Austrijos ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkto reglamentavimą nauji faktai (aplinkybės) ar įrodymai turi būti atsiradę ir egzistuoti nagrinėjant bylą iš esmės ir priimant sprendimą, t. y. jie neturi būti naujai atsiradę (lot. *nova producta*) (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 31 d. nutartis). Naujai atsiradusių aplinkybių atveju nėra galimybės pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo, kadangi ankstesnėje byloje priimto sprendimo *res iudicata* galia neužkerta kelio pateikti naują ieškinį. Kitoje byloje, viena vertus, iš esmės pasisakoma taip

pat, jog nauji faktai, kaip apibrėžta ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkte, turi būti atsiradę arba egzistavę ankstesnėje byloje, kita vertus, dėl naujų įrodymų atsiradimo pasisakoma, kad pakartotinis bylos nagrinėjimas dėl naujai paaiškėjusių įrodymų galimas, jei tam tikras faktas buvo nurodytas ankstesniame procese, tačiau jo nepavyko įrodyti, o naujai paaiškėjusiais įrodymais siekiama įrodyti šį faktą. Be to, naujų įrodymų atveju nesvarbu, kada jie atsirado, jie tik turi būti susiję su faktais, kurie jau egzistavo iki bylos nagrinėjimo pirmojoje instancijoje pabaigos (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 23 d. nutartis).

Austrijoje, kad atnaujinti procesą, taip pat svarbu, kad skirtųsi naujai paaiškėjusių aplinkybių egzistavimo ir paaiškėjimo laike momentai. Teismų praktikoje pasisakyta, kad prašymas atnaujinti procesą bus atmetamas, jeigu nurodytos aplinkybės ir įrodymai jau buvo žinomi ankstesniame procese arba šalis tuomet turėjo galimybę šiomis aplinkybėmis pasinaudoti (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugpjūčio 5 d. nutartis). Taip pat pažymima, kad tam, jog procesas būtų atnaujintas, šalis ne dėl savo kaltės turi būti negalėjusi pateikti naujų faktų ar įrodymų iki ankstesnės bylos nagrinėjimo pabaigos. Kaltė šiuo atveju svarbi tik tiek, kiek ji sutrukdė pateikti naujas aplinkybes ar įrodymus iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 23 d. nutartis).

Kitas požymis, kuris minimas Austrijos teismų praktikoje, yra esminis naujai paaiškėjusios aplinkybės ryšys su byla. Dėl ryšio su byla pasisakyta, kad pakartotinio bylos nagrinėjimo dalykas yra ankstesnės bylos, kurioje buvo priimtas sprendimas, dalykas. Taip pat pažymima, kad pareiškimas dėl proceso atnaujinimo yra susijęs su ankstesniu sprendimu dėl bylos esmės užbaigtu procesu, todėl tokio pareiškimo tikslas – atverti naują galimybę spręsti ginčą tik dėl ankstesnio proceso dalyko. Toje pačioje byloje taip pat pabrėžiama, kad pagal Austrijos ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punktą procesas atnaujinamas tuomet, jei naujai paaiškėjusios aplinkybės ar įrodymai lemtų šaliai palankesnę sprendimą (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutartis). Kitoje byloje dėl esmingumo pasisakoma ir tai, kad prašyme atnaujinti procesą įtvirtintos naujos aplinkybės turi turėti teisiškai reikšmingą ryšį su ginčijamu teismo sprendimu. Teisiškai reikšmingo ryšio buvimas reiškia, kad pareiškėjas, prašantis atnaujinti procesą, galėtų pasiekti kitokios įsiteisėjusio teismo sprendimo išvados, t. y. pasiekti, kad sprendimas būtų panaikintas arba pakeistas (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis).

Apibendrinant tai, kas parašyta, galima daryti išvadą, jog tiek Lietuvos, tiek Austrijos proceso atnaujinimo institutas yra sureguliuotas labai panašiai, todėl ir naujai paaiškėjusios

aplinkybės ar įrodymų samprata pernelyg nesiskiria. Naujai paaiškėjusios aplinkybės požymiu išskiriamas aplinkybės egzistavimas jau nagrinėjant bylą iš esmės, t. y. tokios aplinkybės nėra naujai atsiradusios. Kiti du svarbūs požymiai – apie tokią aplinkybę pareiškėjas neturėjo ir negalėjo žinoti bylos nagrinėjimo iš esmės metu, o jos tapo žinomos tik jau įsiteisėjus teismo sprendimui – skirtingi naujai paaiškėjusios aplinkybės egzistavimo bei paaiškėjimo laike momentai. Ir paskutinytis tiek Lietuvos, tiek Austrijos teismų praktikoje išskirtas požymis – aplinkybės esmingumas, reiškiantis, kad prašymas atnaujinti procesą yra grindžiamas aplinkybėmis ar įrodymais, kurie yra susiję su ankstesnėje byloje pateiktomis faktinėmis aplinkybėmis (reikalavimu) ir kad naujai paaiškėjusios aplinkybės turi turėti esminę reikšmę užbaigtoje byloje teismo padarytoms išvadoms.

3.2. Prašymo atnaujinti procesą nagrinėjimo probleminiai aspektai

Prašymo atnaujinti procesą nagrinėjimas reglamentuojamas CPK 370 straipsnyje. Iš šio straipsnio matyti, kad prašymas yra nagrinėjamas trimis etapais – pirmiausia, sprendžiamas prašymo priėmimo klausimais, jo atitiktis CPK 369 straipsnyje nustatytiems šiam procesiniam dokumentui keliamiems reikalavimams (CPK 370 straipsnio 1 dalis), antra, prašymo atnaujinti procesą nagrinėjimas, kurio metu yra nustatoma, ar nėra praleistas terminas tokiam prašymui paduoti ir nustatoma, ar egzistuoja CPK 366 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti proceso atnaujinimo pagrindai (CPK 370 straipsnio 3 dalis) bei, trečia, atnaujintos bylos nagrinėjimas iš esmės (CPK 370 straipsnio 4 dalis).

Dažniausiai neaiškumų kyla dėl antro prašymo atnaujinti procesą etapo. Prašymo atnaujinti proceso pagrįstumas yra sprendžiamas priėmus prašymą atnaujinti bylos procesą. Būtent šioje stadijoje teismas ne tik patikrina, ar prašymas atnaujinti procesą paduotas nepraleidus CPK 368 straipsnyje nustatyto termino, bet ir tai, ar egzistuoja šalies nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas (CPK 366 straipsnio 1 dalis) (CPK 370 straipsnio 3 dalis). Taigi, jau sprendžiant prašymo atnaujinti bylos procesą pagrįstumą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytu pagrindu, teismas turi nuspręsti ne tik tai, ar pareiškėjo nurodyta aplinkybė atitinka kasacinio teismo įtvirtintus naujai paaiškėjusios aplinkybės požymius, nurodytus darbo 3.1. dalyje, bet ir tai, ar naujai paaiškėjusi aplinkybė yra esminė. Iš to seka, kad kiekvienu atveju pareiškėjo nurodyta naujai paaiškėjusi aplinkybė turi būti įvertinama visapusiškai, nustatant ne tik jos naujumą, bet ir esmingumą jau išnagrinėtos bylos rezultatui. Tą teismas turi padaryti vadovaudamasis CPK 185 straipsniu, reglamentuojančiu įrodymų vertinimą, kurio 1 dalyje nurodyta, kad teismas įvertina byloje esančius įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo

įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu. Būtent pagal byloje pateiktus įrodymus, kuriuos privalo įvertinti teismas, yra suformuojamas teismo įsitikinimas apie fakto buvimą ir jo reikšmę bylos išnagrinėjimo rezultatui, t. y. apie naujai paaiškėjusios aplinkybės įtaką jau priimtam sprendimui.

CPK 370 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad tik atnaujinus procesą teismas bylą nagrinėja pakartotinai pagal bendrąsias CPK taisykles, neperžengdamas ribų, kurias apibrėžia proceso atnaujinimo pagrindai, t. y. vertina visus byloje surinktus įrodymus, taip pat ir naujai pateiktą įrodymą (nurodytą aplinkybę), ir priima atitinkamą sprendimą. Iš šios nuostatos matyti, kad esminis visų byloje esančių įrodymų vertinimas atliekamas jau atnaujinus bylos procesą. Taip pat matyti, kad teismas, nagrinėdamas prašymo atnaujinti bylos procesą pagrįstumą, jau turi vertinti ir naujai paaiškėjusios aplinkybės reikšmę bylos rezultatui.

Įvertinus CPK 370 straipsnio 3 ir 4 dalies nuostatas, galima išvelgti grėsmę dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės vertinimo apimties visų jau byloje surinktų įrodymų kontekste, nagrinėjant prašymo atnaujinti bylos procesą pagrįstumą. Kyla grėsmė, jog teismas, nagrinėdamas prašymą atnaujinti procesą, gali pasisakyti iš esmės dėl šios naujai paaiškėjusios aplinkybės reikšmės bylos rezultatui, t. y. iš esmės atlikti jau pakartotinį bylos nagrinėjimą. Taigi, kyla neaiškumų dėl atliekamo įrodymų vertinimo, kiek turi būti gilinamasi į naujai paaiškėjusios aplinkybės reikšmę kitų jau byloje esančių įrodymų kontekste ir jos įtaką priimto ir įsiteisėjusio sprendimo (nutarties) teisėtumui ir pagrįstumui.

Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad antrajame prašymo atnaujinti procesą nagrinėjimo etape (nagrinėjant prašymo atnaujinti bylos procesą pagrįstumą) teismas pirmiausia patikrina prašyme nurodytų aplinkybių ir pridėtų įrodymų duomenis, ar jie pagrindžia bent vieną iš CPK 366 straipsnyje išvardytų proceso atnaujinimo pagrindų, t. y. ar pareiškėjo nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas iš tiesų egzistuoja, ar pareiškėjo nurodytos aplinkybės atitinka įstatyme nustatytas aplinkybes, kurios yra pagrindas atnaujinti civilinę bylą, ir ar atnaujinimo pagrindą numatoma įrodinėti pagal įstatymo reikalavimus. Nurodyta, kad konkrečiai šiame prašymo dėl proceso atnaujinimo nagrinėjimo etape tiriami ir vertinami proceso atnaujinimo pagrindą patvirtinantys įrodymai, tačiau nenagrinėjama naujų įrodymų ar aplinkybių reikšmė visų byloje esančių įrodymų kontekste, nes tai jau reikštų kitame etape – CPK 370 straipsnio 4 dalyje – nustatyta tvarka atliekamą pakartotinį bylos nagrinėjimą, kuris galimas tik po nutarties atnaujinti procesą priėmimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 3 d. nutartis). Taip pat pasisakoma, kad antrojoje stadijoje teismas neturi tirti ir vertinti naujai paaiškėjusios aplinkybės santykio su visais kitais byloje esančiais įrodymais, ir kad tai yra

išimtinai procesinį tikslą turinti stadija (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 4 d. nutartis). Toks išaiškinimas rodo, kad teismas neturėtų antroje stadijoje jau iš esmės pasisakyti dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės reikšmės visų byloje surinktų įrodymų kontekste. Tačiau taip pat kasacinis teismas, plėtodamas praktiką analizuojamu klausimu, yra nurodęs, kad tai nereiškia, jog pagal CPK 370 straipsnio 3 dalį nagrinėdamas proceso atnaujinimo klausimą teismas negali apskritai vertinti proceso atnaujinimo pagrindą sudarančių pareiškėjo nurodomų aplinkybių ir pateiktų įrodymų ryšio su užbaigtoje civilinėje byloje nustatytais faktais ir juos patvirtinančiais įrodymais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. ir 2024 m. sausio 4 d. nutartys).

Toks aiškinimas lemia, kad teismas, nagrinėdamas prašymo atnaujinti procesą pagrįstumą, vis tik turi nustatyti pareiškėjo nurodytas naujai paaiškėjusios aplinkybės ryšį ir reikšmę vertinant ją kitų jau esančių įrodymų kontekste. Tačiau, anot kasacinio teismo, šioje stadijoje teismas pareiškėjo nurodytas naujai paaiškėjusias aplinkybes ir (ar) įrodymus preliminariai vertina su užbaigtoje byloje ištirtomis aplinkybėmis ir joje esančiais įrodymais, siekdamas nustatyti naujai paaiškėjusių aplinkybių, kaip proceso atnaujinimo pagrindo, atitiktį įstatyme įtvirtintam esmingumo požymiui. Tokio vertinimo tikslas – teismo įsitikinimas, ar egzistuoja reali tikimybė, kad naujai paaiškėjusi aplinkybė, pakartotinai išnagrinėjus atnaujintą bylą, galėtų turėti teisinę reikšmę bylos išnagrinėjimo rezultatui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 28 d. nutartis).

Atsižvelgus į tokią suformuotą kasacinio teismo praktiką dėl įrodymų vertinimo apimties nagrinėjant prašymo atnaujinti procesą pagrįstumo, galima teigti, kad apskritai teismas, nagrinėdamas prašymo atnaujinti procesą pagrįstumą, turi teisę ir net pareigą įvertinti naujai paaiškėjusios aplinkybės (įrodymo) reikšmę, ją vertinant su užbaigtoje byloje ištirtomis aplinkybėmis, kad būtų užkirstas kelias nepagrįstam bylos atnaujinimo procesui. Tačiau toks vertinimas turi būti preliminarus, atskleidžiantis tik naujai paaiškėjusios aplinkybės (įrodymo) galimą reikšmę jau priimtam sprendimui, o ne iš esmės konstatuojant, kad naujai paaiškėjusi aplinkybė (įrodymas) pakeis teismo sprendimą.

Analogiškai vertinant kasacinio teismo praktiką dėl asmens pareigos antroje proceso atnaujinimo stadijoje įrodyti naujai paaiškėjusios aplinkybės reikšmę bylai, taip pat matyti, kad asmuo antroje stadijoje neprivalo įrodyti, kad jo nurodyta naujai paaiškėjusi aplinkybė tikrai patvirtina jau priimto teismo sprendimo neteisėtumą ir nepagrįstumą, kad jis tikrai bus dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės panaikintas ar bent pakeistas. Anot kasacinio teismo, pagrindas atnaujinti procesą civilinėje byloje dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių yra tik tada, kai pareiškėjas įrodo, kad tokios aplinkybės turi esminę reikšmę bylai, t. y. jeigu jos būtų buvusios žinomos nagrinėjant bylą, būtų buvęs priimtas visai kitas sprendimas

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 18 d. nutartis). Tačiau, įvertinus tai, kad preliminarus naujai paaiškėjusios aplinkybės vertinimas negali būti siejamas su visų byloje jau esančių įrodymų vertinimu, ką ne kartą nurodė kasacinis teismas, todėl ir pareiškėjas jau antrajame proceso atnaujinimo etape neturi pareigos neginčytinai įrodyti, kad byloje, kurią prašomą atnaujinti, teismų priimti procesiniai sprendimai yra neteisėti ir nepagrįsti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 27 d. ir 2022 m. balandžio 28 d. nutartys).

Iš nurodytos kasacinio teismo jurisprudencijos galima daryti išvadą, kad teismas, vertindamas, ar egzistuoja CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytas bylos proceso atnaujinimo pagrindas, vis tik turi patikrinti pareiškime nurodytas aplinkybes ir vertinti jų naujumą bei reikšmę, ir jei būtina, naujai nurodytą aplinkybę (įrodymą) preliminariai įvertinti kitų jau byloje esančių įrodymų kontekste, taip pat įvertinti naujai paaiškėjusios aplinkybės (įrodymo) teisinę reikšmę bylos išnagrinėjimo rezultatui, kadangi nuo to priklauso, ar prašymas atnaujinti procesą gali būti tenkinamas ar ne.

Atsižvelgus į CPK 370 straipsnio 3 dalies nuostatą bei kasacinio teismo išaiškinimus, matyti, kad vis tik riba, kokia apimtimi teismas turi vertinti naujai paaiškėjusią aplinkybę kitų jau byloje esančių duomenų kontekste, nėra labai aiški. Dėl šio neaiškumo kyla ir ginčai, ką patvirtina ir teismų praktika. Skundai teikiami argumentuojant tuo, kad teismas sprenddamas prašymą atnaujinti procesą, pakartotinai pasisako dėl ginčo esmės.

Antai, Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar pirmosios instancijos teismas tinkamai taikė CPK 370 straipsnio nuostatą. Skundas buvo grindžiamas tuo, kad pirmosios instancijos teismas, nesilaikydamas CPK 370 straipsnyje įtvirtintų nuostatų bei įvertinęs naujai paaiškėjusią aplinkybę (VTEK sprendimą) kitų byloje surinktų duomenų kontekste, pakartotinai išnagrinėjo bylą iš esmės. Tačiau apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad šiuo atveju pirmosios instancijos teismas, sprenddamas ar yra CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 ir 5 punktuose numatyti proceso atnaujinimo pagrindai, tik patikrino, kokią reikšmę naujai paaiškėjusios aplinkybės turėtų priimtiems teismų sprendimams, o ne pakartotinai išsprendė bylą iš esmės. Byloje buvo nustatyta, kad pareiškėjo nurodyta naujai paaiškėjusi aplinkybė (VTEK sprendimas), nors nebuvo ir negalėjo būti žinoma pareiškėjui nagrinėjant bylą iš esmės, tačiau neatitiko esmingumo požymio, todėl buvo atsisakyta procesą atnaujinti (Vilniaus apygardos teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis). Iš šios bylos matyti, kad neretai nagrinėjant prašymo atnaujinti procesą pagrįstumą, teorinis naujai paaiškėjusio aplinkybės įvertinimas, siekiant nustatyti jo galimą reikšmę bylos rezultatui, kelia proceso šaliai neaiškumų.

Kitose bylose taip pat matoma, kad yra teikiami skundai tuo pagrindu, kad teismas ta pačia nutartimi ir atnaujino procesą, ir pasisakė dėl ginčo esmės (Kauno apygardos teismo

2018 m. sausio 16 d. nutartis; Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 29 d. nutartis ir kt.). Taigi keblumų labiau kyla vertinant ne naujai paaiškėjusios aplinkybės naujumą, o jos esmingumą. Vis dėlto, tokie atvejai pasitaiko vis rečiau ir tai lemia kasacinio teismo pateikiami išaiškinimai tuo klausimu.

Kaip minėta, teismas, nagrinėdamas prašymą atnaujinti procesą, nors neatlieka išsamios proceso atnaujinimo pagrindų analizės, tačiau privalo įvertinti procesines prielaidas procesui byloje atnaujinti. Teismas kiekvienu atveju spręsdamas proceso atnaujinimo klausimą, nors nenagrinėja bylos iš esmės, tačiau siekdamas įsitikinti nurodytos naujai paaiškėjusios aplinkybės esminę reikšmę bylai, faktiškai turi įvertinti gautų duomenų ir jau turimų duomenų skirtumą ir nustatyti, kokią įtaką tai turės jau priimtam teismo sprendimui. Todėl teismas turi nuspręsti, ar naujai paaiškėjusi aplinkybė (pateiktas įrodymas) yra esminė preliminariai vertinant ją kitų įrodymų kontekste ir kokia apimtimi teismas tai turi padaryti, priklauso nuo konkrečioje byloje jau nustatytų faktinių aplinkybių, priimto procesinio sprendimo. Taigi, teismo antroje proceso atnaujinimo stadijoje atliekamas aplinkybių patikrinimas, vertinant jų reikšmę priimtiems teismų sprendimams, labiau yra teorinio pobūdžio pagrindas, kad pareikšti reikalavimai gali būti išspręsti kitaip, t. y. kad jau priimtas sprendimas gali būti panaikintas ar pakeistas.

Toks teisinis reglamentavimas ir kasacinio teismo išaiškinimai dar kartą patvirtina, kad proceso atnaujinimas yra išimtinis institutas ir prieš nusprendžiant atnaujinti procesą, turi būti siekiama išvengti bet kokių klaidų ar proceso šalies piktnaudžiavimo atvejų. Jeigu naujai paaiškėjusios aplinkybės reikšmė nebus įvertinta visos bylos, priimtų sprendimų kontekste, yra didelė tikimybė, kad proceso atnaujinimo tikslai nebus įgyvendinti. Tačiau bet koku atveju turi būti užtikrinama, kad nebūtų peržengiamos naujai paaiškėjusios aplinkybės vertinimo ribos kitų įrodymų kontekste.

Palyginus Lietuvoje reglamentuojamą prašymo atnaujinti procesą nagrinėjimo procedūrą su Austrijos ZPO, matyti, kad Austrijoje taip pat nagrinėjant prašymo atnaujinti procesą pagrįstumą, pirmiausia turi būti patikrinama, ar yra nors vienas įstatyme įtvirtintas proceso atnaujinimo pagrindas.

Austrijos ZPO 538 straipsnis įtvirtina prašymo nagrinėjimo dėl proceso atnaujinimo procedūrą. To paties straipsnio 1 dalis nurodo, kad teismas, prieš skirdamas žodinį bylos nagrinėjimą patikrina, ar prašymas grindžiamas vienu iš proceso atnaujinimo (ZPO 529-531) pagrindų ir ar toks prašymas buvo pateiktas per įstatyme nustatytą terminą. Iš šios nuostatos matyti, kad teismas, prieš skirdamas bylos nagrinėjimą iš esmės, nagrinėja prašymą dviem etapais – pirmiausia patikrina, ar egzistuoja proceso atnaujinimo pagrindai ir, antra, ar nebuvo praleisti terminai, kurie įtvirtinti ZPO 534 straipsnyje.

Kaip ir Lietuvos reguliavime, taip ir Austrijoje yra susiduriama su problema dėl naujų aplinkybių vertinimo, t. y. kiek teismas gali nagrinėti pareiškimą dėl proceso atnaujinimo, neperžengdamas ribų. Teismų praktikoje yra pabrėžiama, kad pareiškimе dėl proceso atnaujinimo turi būti pateiktos tokios aplinkybės ar įrodymai, iš kurių būtų aišku, kad jie gali nulemti ankstesnio sprendimo pakeitimą. Tai turi būti matoma iš pareiškimе nurodytų teiginių (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugpjūčio 29 d. nutartis). Taip pat pasisakoma, kad pareiškimo nagrinėjimo procedūroje pirmiausia reikia abstrakčiai patikrinti, ar aplinkybės, nurodytos kaip proceso atnaujinimo pagrindas pagal ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punktą akivaizdžiai gali turėti įtakos sprendimui pagrindinėje byloje. Be to pažymima, kad naujų aplinkybių ar įrodymų vertinimas neturi peržengti „riboto įrodymų ar aplinkybių vertinimo“ ribų (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugpjūčio 14 d. nutartis). Kitoje byloje pažymima, kad teismas pirmiausia turi išnagrinėti pareiškimo dėl proceso atnaujinimo įtikinamumą, taigi ir jo priimtinumą pagal ZPO 538 straipsnį. Ir klausimas, ar aplinkybės, nurodytos kaip proceso atnaujinimo pagrindas pagal ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punktą, nuo pat pradžių akivaizdžiai turi įtakos sprendimui pagrindinėje byloje, turi būti nagrinėjamas abstrakčiai pagal ZPO 538 straipsnio 1 dalies procedūrą. Jeigu nagrinėjimo metu paaiškėja, kad pareiškimе nurodytos aplinkybės arba įrodymai, net jei jie ir yra teisingi, nenulemia ankstesnio sprendimo pakeitimo, tai tokios aplinkybės laikomos netinkamomis proceso atnaujinimui (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 30 d. nutartis). Kitoje byloje taip pat patvirtinama, kad pareiškimo nagrinėjimo metu gali būti vertinama tik tai, ar iš pačių pareiškimе nurodytų aplinkybių aišku, jog dėl jų gali būti pakeistas ankstesnis teismo sprendimas. Pareiškimo nagrinėjimo metu dar neturi būti sprendžiama, ar nurodytos aplinkybės, atsižvelgiant į jų faktinį turinį, yra konkrečiai tinkamos (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 6 d. nutartis). Atsižvelgiant į šias nuostatas galima daryti išvadą, kad teismas turi tik ribotą naujų aplinkybių ar įrodymų peržiūrėjimo galimybę, t. y. aplinkybės ar įrodymai nėra tiriami ir vertinami visų ankstesnėje byloje nurodytų aplinkybių kontekste, o tik pagal konkrečias pareiškimе nurodytas aplinkybes.

Austrijos teismų praktikoje, *inter alia*, yra išaiškinta, kad teismas pirmiausia tikrina, ar prašyme nurodytos aplinkybės ar įrodymai, grindžiami ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punktu, pagrindžia bent vieną iš įstatymų nurodytų pagrindų ir ar šios nurodytos aplinkybės ar įrodymai turi teisiškai reikšmingą ryšį su pagrindinėje byloje nustatytais faktais. Teismas taip pat pasisako, kad jeigu prašymas dėl proceso atnaujinimo naujai paaiškėjusių aplinkybių pagrindu neturi ryšio su atnaujinamu procesu, jis turi būti atmestas dar parengiamojo tyrimo procedūroje (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 24 d.

nutartis). Teisiškai reikšmingo ryšio buvimas su ginčijamu sprendimu reiškia, jog pareiškėjas, prašantis atnaujinti procesą, galėtų pasiekti, kad sprendimas būtų pakeistas tuo atveju, jeigu nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas pasitvirtintų (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis). Iš šių nuostatų galima matyti, kad teismas atsižvelgia ir į aplinkybės esmingumą. Tam, kad išsiaiškinti, ar aplinkybė atitinka esmingumo požymį ar ne, teismui kyla grėsmė peržengti riboto naujų aplinkybių ar įrodymų peržiūrėjimo galimybę. Todėl matyti, kad teismas, vertindamas pareiškimą dėl proceso atnaujinimo turi ne tik atsižvelgti į ZPO 538 straipsnio 1 dalies procedūrą, bet ir patikrinti, ar naujos aplinkybės yra esminės.

Apibendrinant Lietuvos ir Austrijos prašymo dėl proceso atnaujinimo nagrinėjimo procedūrą matyti, kad analogiškai kaip ir Lietuvoje, Austrijoje pirmiausia yra nagrinėjamas prašymo atnaujinti procesą pagrindumas, nustatoma, ar yra proceso atnaujinimo pagrindas ir analogiškai kaip ir Lietuvoje dar nagrinėjat prašymo atnaujinti procesą pagrindumą, turi būti preliminariai įvertinama nurodytos naujai paaiškėjusios aplinkybės reikšmė jau priimtam įsiteisėjusiam teismo sprendimui. Taigi, analogiškai kaip ir Lietuvoje, Austrijoje vertinant naujai paaiškėjusią aplinkybę tik prašymo atnaujinto procesą nagrinėjimo stadijoje, taip pat kyla grėsmė dėl jos vertinimo ribų.

3.2.1. Terminų svarba proceso atnaujinimo institute

Proceso atnaujinimas civilinio proceso teisės doktrinoje pripažįstamas išimtinu būdu įsiteisėjusiems teismų sprendimams peržiūrėti. Šiuo institutu, kai egzistuoja svarbios ir įtikinamos aplinkybės, siekiama taisyti esmines klaidas. Todėl tam, kad būtų išvengta piktnaudžiavimo šiuo procesu bei užtikrinant proceso efektyvumą, įstatymas nustato terminus, per kuriuos asmuo turi teisę pateikti prašymą atnaujinti bylos procesą.

CPK 368 straipsnio 1 dalyje yra nurodytas trijų mėnesių terminas pateikti prašymą atnaujinti bylos procesą, jį skaičiuojant nuo tos dienos, kurią jį pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti aplinkybes, sudarančias proceso atnaujinimo pagrindą. Toks terminų skaičiavimas nustatytas siekiant užtikrinti proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principus, be to, taip pat garantuoti realią galimybę suinteresuotam asmeniui imtis iniciatyvos ir apginti savo pažeistas teises ar interesus (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 467-468).

Iš CPK 368 straipsnio 1 dalies nuostatos matyti, kad termino pradžia siejama su subjektyviu faktoriumi – nuo asmens sužinojimo ar turėjimo sužinoti esant ar atsiradus aplinkybėms, kurios yra pagrindas atnaujinti procesą. Kasacinis teismas pažymi, kad šis subjektyvus momentas turi būti vertinamas atsižvelgus į tai, ar asmuo veikė atitinkamoje

situacijoje kaip *bonus pater familias*, t. y. apdairiai ir rūpestingai rūpindamasis savo galbūt pažeistų teisių gynyba (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis). Prašymo atnaujinti procesą padavimo terminas turėtų būti skaičiuojamas nuo tada, kai pareiškėjas turėjo objektyviai sužinoti esant ar atsiradus aplinkybėms, kurios yra pagrindas atnaujinti procesą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 28 d. nutartis).

Teisiškai reikšmingo fakto – sužinojimo apie aplinkybes, sudarančias proceso atnaujinimo pagrindą, momento – nustatymas yra fakto klausimas, dėl kurio sprendžiama pagal šalių pateiktus įrodymus (CPK 353 straipsnio 1 dalis). Teismų praktikoje taip pat ne kartą pažymėta, kad vadovaujantis rungimosi principu (CPK 12 straipsnis), įrodinėjimą reglamentuojančia norma (CPK 178 straipsnis), prašymą atnaujinti procesą teikiančiam asmeniui tenka pareiga pateikti sužinojimo apie proceso atnaujinimo pagrindą momentą įrodančius duomenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 5 d. nutartis). Taigi tais atvejais, kai asmuo neįrodo, kad jis praleido terminą dėl objektyvių priežasčių, ar kad elgėsi kaip apdairus ir rūpestingas žmogus, prašymas atnaujinti procesą gali būti atmetamas (Klaipėdos apygardos teismo 2024 m. vasario 13 d. nutartis; Vilniaus apygardos teismo 2023 m. liepos 20 d. nutartis). Lietuvos apeliacinio teismo byloje dėl termino buvo konstatuota, kad nėra pagrindo atnaujinti įstatymo praleistą trijų mėnesių terminą prašymui dėl proceso atnaujinimo pateikti, nes apie nurodytą aplinkybę turėjo sužinoti anksčiau nei nurodė pareiškėjas. Nagrinėjamu atveju buvo vertinamas asmens aplaidumas bei netinkamas pareigų vykdymas (bankroto administratorius). Be to, svarbu pažymėti, kad termino kreiptis dėl proceso atnaujinimo praleidimas yra savarankiškas pagrindas atsisakyti atnaujinti procesą (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 29 d. nutartis).

Asmenys, praleidę CPK 368 straipsnio 1 dalyje numatytą terminą, turi teisę prašyti jį atnaujinti pagal CPK 78 straipsnį. Šis straipsnis nurodo, kad dėl priežasčių, kurias teismas pripažįsta svarbiomis, praleistas terminas gali būti atnaujinamas. Kasacinio teismo praktikoje nurodyta, jog vadovaujantis CPK 78 straipsnio taisyklėmis, gali būti atnaujintas ir praleistas 3 mėnesių terminas, numatytas CPK 368 straipsnio 1 dalyje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 21 d. nutartis). Ar terminas praleistas dėl svarbių priežasčių sprendžia teismas, todėl procesinio termino atnaujinimo klausimą nagrinėjantys teismai privalo aiškintis suinteresuoto asmens nurodytų aplinkybių (priežasčių), dėl kurių terminas buvo praleistas, svarbą. Terminas „svarbios priežastys“ yra vertinamasis, todėl, spręsdamas, ar suinteresuoto asmens nurodytos termino praleidimo priežastys yra svarbios, teismas turi atsižvelgti į individualias bylos aplinkybes bei vadovautis teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais (CPK 3 straipsnio 1 dalis). Teismų praktikoje svarbiomis priežastimis dažniausiai pripažįstamos asmens sveikatos būklė (Panevėžio

apygardos teismo 2024 m. kovo 7 d. nutartis), faktas, kad asmuo nebuvo asmeniškai informuotas apie jam inicijuotą civilinę bylą, jam taip pat nebuvo įteiktas teismo sprendimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 7 d. nutartis), viešojo intereso gynimas, kai, pavyzdžiui, įmonei iškelta restruktūrizavimo byla. Tokiu atveju, teismas gali terminą atnaujinti ir savo iniciatyva (CPK 78 straipsnio 1 dalis) (Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. spalio 5 d. nutartis).

Išanalizavus teismų praktika, matyti, jog pakankamai retais atvejais teismas nustato svarbias priežastis proceso atnaujinimo terminui atnaujinti. Ir vis tik dažnesni atvejai, kuomet šis terminas nėra atnaujinamas, kadangi dažniausiai konstatuojama, jog asmuo galėjo ir turėjo žinoti apie egzistuojančias aplinkybes bei galėjo ir turėjo savo procesinėmis teisėmis tinkamai naudotis, tačiau to nepadarė. Taigi neretai nustatoma, kad termino praleidimas nėra susijęs su objektyviais duomenimis, o būtent su pačiu asmeniu, jo nepakankamu rūpestingumu.

Be minėto 3 mėnesių termino, prašymams atnaujinti procesą pateikti nustatomi ir naikinamieji terminai. Įstatyme numatyta, kad prašymas atnaujinti procesą negali būti teikiamas, jeigu nuo sprendimo ar nutarties įsiteisėjimo praėjo daugiau kaip penkeri metai, išskyrus šio Kodekso 366 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytus atvejus (CPK 368 straipsnio 2 dalis). Atsižvelgiant į šią teisės normą, suėjus nurodytam galutiniam terminui išnyksta ir asmens teisė paduoti prašymą atnaujinti procesą (Nekrošius *et al.*, 2005, p. 468).

Apibendrinus, galima daryti išvadą, jog proceso atnaujinimo institute nustatyti terminai prašymui paduoti padeda kontroliuoti proceso eigą, išvengti piktnaudžiavimo atvejų ir užtikrina proceso ekonomiškumą ir operatyvumą. Įstatyme įtvirtinti terminai taip pat įpareigoja šalis naudotis savo procesinėmis teisėmis kuo sąžiningiau ir operatyviau, kad išvengtų neigiamų pasekmių.

Austrijos civiliniame procese kaip ir Lietuvoje, taip pat yra įtvirtinti terminai prašymui atnaujinti bylos procesą pateikti. Prašymo pateikimo terminai dėl proceso atnaujinimo ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkto pagrindu, yra reglamentuojami Austrijos ZPO 534 straipsnyje. Šio straipsnio pirmoje dalyje įtvirtinta, jog prašymai dėl proceso atnaujinimo turi būti paduodami per keturias savaites, tačiau to paties straipsnio 2 dalies 4 punktas nurodo skirtingus termino skaičiavimo būdus, atsižvelgiant į skirtingus proceso atnaujinimo pagrindus. Esant ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkto pagrindui (naujai paaiškėjusios aplinkybės), keturios savaitės skaičiuojasi nuo tos dienos, kai šalis galėjo pateikti teismui faktus ir įrodymus, apie kuriuos asmuo sužinojo. Taip pat ZPO 530 straipsnio 2 dalyje pažymima, kad dėl 6 ir 7 punktuose nurodytų aplinkybių, proceso

atnaujinimas leidžiamas tik tuo atveju, jei šalis ne dėl savo kaltės negalėjo pareikšti naujų aplinkybių ar įrodymų iki žodinio bylos nagrinėjimo pabaigos.

Prieš tai analizuojant prašymo pateikimo terminą Lietuvos kontekste, buvo pasisakyta, kad itin svarbią reikšmę turi momentas, kada šalis sužino apie naujai paaiškėjusias aplinkybes. Austrijos teismų praktikoje pasisakyta, kad keturių savaičių terminas pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai šalis sužino apie naujus faktus ar įrodymus. Be kita ko, Austrijos teismų praktikoje pabrėžiama, kad pareiškėjui nereikia būti visiškai įsitikinęs faktų ar įrodymų tinkamumu, tačiau pakanka tik tam tikro tikimybės laipsnio, kuris objektyviai pateisina proceso atnaujinimą (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 17 d. nutartis).

Be nurodyto keturių savaičių termino, Austrijos ZPO įtvirtina ir ieškinio senaties terminą. Pagal ZPO 534 straipsnio 3 dalį dešimties metų senaties terminas pradedamas skaičiuoti nuo ginčijamo sprendimo įsiteisėjimo dienos. Šis terminas yra naikinamasis terminas.

Apibendrinant termino svarbą Lietuvos ir Austrijos proceso atnaujinimo instituto kontekste, galima daryti išvadą, kad nurodyti trijų mėnesių ir keturių savaičių terminai pareikšti prašymą dėl proceso atnaujinimo, pagrindžia proceso atnaujinimo kaip instituto išskirtinumą. Tiek Lietuvoje, tiek Austrijoje bylos peržiūrėjimo galimybė yra maksimaliai ribojama, nes proceso atnaujinimo institutas turi būti derinamas su tokiais civilinio proceso teisės principais kaip ekonomiškumas, koncentruotumas, protingumas ir kt. Austrijoje terminas pateikti prašymą atnaujinti procesą yra trumpesnis – keturios savaitės, tuo tarpu Lietuvoje - trys mėnesiai. Vadinasi, Austrijoje proceso šalys turi gerokai mažiau laiko tokiam prašymui pateikti, nors tiek Lietuvoje, tiek Austrijoje, šis terminas skaičiuojamas faktiškai nuo naujos aplinkybės sužinojimo momento. Taip pat skiriasi ir naikinamasis terminas. Austrijos naikinamasis terminas prašymui dėl proceso atnaujinimo pateikti nustatytas dvigubai ilgesnis nei Lietuvoje. Kitas skirtumas – galimybė atnaujinti terminą. Lietuvoje yra numatyta galimybė atnaujinti terminą prašymui dėl proceso atnaujinimo pateikti. Lietuvos teismams yra palikta prerogatyva spręsti dėl procesinių terminų atnaujinimo bei vertinti pateiktas aplinkybes, atsižvelgiant į individualias konkrečios bylos aplinkybes. Vis dėlto Austrijos ZPO tokios termino atnaujinimo galimybės nenumato.

3.3. Naujai paaiškėjusios aplinkybės vertinimo problematika

Analizuojant naujai paaiškėjusios aplinkybės sampratą, matyti, kad proceso atnaujinimo pagrindas, nurodytas CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkte, apibrėžia

pirmiausia tai, kad aplinkybė turi būti naujai paaiškėjusi, t. y. ji nebuvo ir negalėjo būti žinoma bylos nagrinėjimo metu. Tai privalo įrodyti proceso šalis, pateikusi prašymą atnaujinti procesą. Tačiau to nepakanka nustatyti, kadangi taip pat būtina nustatyti ir šios aplinkybės esmingumą – įvertinti aplinkybės reikšmę bylos baigčiai. Analogiškai ir Austrijos teisėje sprendžiant ar egzistuoja proceso atnaujinimo sąlyga, numatyta ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkte, būtina nustatyti, ar ji nauja ir ar esminė.

Tam, kad atskleisti analizuojamo proceso atnaujinimo pagrindo ribas Lietuvos ir Austrijos teisinėje sistemoje, suprasti šio proceso atnaujinimo pagrindo taikymo problematiką abiejuose šalyse, jo aiškinimą ir taikymą teismų praktikoje, tikslinga paanalizuoti ne tik Lietuvos kasacinio, bet ir kitų instancijų teismų (Lietuvos apeliacinio teismo, apygardos teismų) naujausią praktiką tuo klausimu 2018-2024 m. laikotarpyje bei Austrijos Aukščiausiojo Teismo praktiką.

3.3.1. Problematika dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės naujumo požymio nustatymo

Vienas iš esminių momentų siekiant nustatyti, ar yra pagrindas atnaujinti bylos procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu, yra pareiškėjo nurodytos aplinkybės naujumas, t. y. ar ji pareiškėjui nebuvo ir negalėjo būti žinoma bylos nagrinėjimo metu. Konstatuoti šį naujumo faktą, būtina vertinti ne tik pačią aplinkybę, kada ji paaiškėjo, bet ir asmens elgesį.

LAT nagrinėtoje byloje pagal kasacinį skundą buvo sprendžiamas klausimas dėl ekspertizės akto kaip įrodymo, patvirtinančio, kad pareiškėjo naujų esminių bylos aplinkybių ir sudarančio pagrindą atnaujinti procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis). Šioje byloje pareiškėja tvirtino, kad teismai netinkamai taikė CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punktą, t. y. netyrė esminio naujai paaiškėjusios aplinkybės pobūdžio ir teigė, kad pateiktas ekspertizės aktas atitinka visas proceso atnaujinimo sąlygas. Tiek pirmosios instancijos teismas, tiek apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pareiškėjos pateiktas ekspertizės aktas ir jame padarytos išvados nevertintinos kaip naujai paaiškėjusios esminės aplinkybės, nes šios išvados galėjo būti žinomos pareiškėjai bylos nagrinėjimo metu. Pažymėjo, kad aplinkybių naujumas reiškia ne vien formaliai naujo įrodymo pateikimą, bet ir užfiksavimą naujo įrodymo turinyje tokių faktinių aplinkybių, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjai bylos nagrinėjimo metu. Teismai nurodė, kad pateiktas ekspertizės aktas yra naujai atsiradęs ir teikiamas įrodymas, kuris neegzistavo bylos nagrinėjimo metu, tačiau šis

įrodymas savo pobūdžiu yra išvestinis iš tų pačių aplinkybių ir faktinių duomenų, kurie buvo ir galėjo būti žinomi bylos nagrinėjimo iš esmės metu. Anot pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų, tų pačių duomenų skirtingas vertinimas ir interpretavimas pasibaigus teismo procesui neturėtų būti laikomas naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis, nes neatitinka esminio naujumo kriterijaus – šie duomenys buvo bylos medžiagoje, buvo tiriami ir vertinami, šalys dėl jų galėjo pateikti savo paaiškinimus, specialistų išvadas ir pan., todėl naujas jų vertinimas negali būti laikomas naujai paaiškėjusia aplinkybe. Kasacinio teismo vertinimu, bylą nagrinėjusių teismų nustatytos aplinkybės nesuponuoja išvados, kad pareiškėjos pateiktas ekspertizės aktas, kurio išvadomis pareiškėja grindžia prašymą atnaujinti šios bylos procesą, atitinka esminėms naujai paaiškėjusioms aplinkybėms CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme keliamus reikalavimus. Kasacinis teismas sutiko, kad šis įrodymas yra išvestinis, kurio pateikimas savaime nėra pakankamas procesui atnaujinti. Taip pat sutiko su teismų išvada, kad ekspertizės akte nurodytos aplinkybės pareiškėjai galėjo būti žinomos, be to, jis neturi esminės reikšmės.

Iš teismo nutarties matyti, kad šiuo atveju pakankamai detalai buvo išanalizuotas pateiktas ekspertizės aktas bei jo reikšmė jau priimtam teismo sprendimui. Be to, pakankamai detalai buvo analizuojamas ir pačios proceso šalies elgesys bylos nagrinėjimo teisme metu. Kasacinis teismas nurodė, kad tokiu atveju sprendžiant prašymo atnaujinti procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu pagrįstumą, teismai turėtų vertinti, be kita ko, ir pareiškėjo veiksmus bylos nagrinėjimo metu, t. y. ar jis neveikė aplaidžiai ir (ar) pasyviai, siekdamas savo pažeistų teisių gynimo. Analizuojamoje byloje būtent ir buvo konstatuota, kad pati pareiškėja bylą nagrinėjant teisme nebuvo pakankamai aktyvi ir nesiėmė visų priemonių įrodyti jos nurodomų aplinkybių bylą nagrinėjant teisme (nepasirūpino ekspertizės atlikimu, nepateikė specialisto išvados, neprašė apeliacinės instancijos teismo paskirti ekspertizę). Svarbi aplinkybė, ką šioje nutartyje pažymėjo kasacinis teismas yra tai, kad ekspertizės aktas gali būti pripažįstamas nauju įrodymu, patvirtinančiu, kad paaiškėjo naujų esminių bylos aplinkybių. Tačiau atkreipė dėmesį, kad tik priklausomai nuo konkrečios bylos aplinkybių ekspertizės aktas gali atitikti naujai paaiškėjusios ir turinčios esminę reikšmę bylos aplinkybės požymius. Taigi ne visais atvejais ekspertizės aktas gali būti pagrindas atnaujinti bylos procesą.

Kasacinis teismas dėl proceso atnaujinimo yra pasisakęs byloje dėl įvaikinimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis). Tai vienas iš itin retų atvejų, kuomet buvo prašoma atnaujinti bylos nagrinėjimą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu ir atnaujinus procesą priimti naują sprendimą – atsisakyti tenkinti pareiškėjų pareiškimą įvaikinti vaiką. Kaip nauja esminė aplinkybė buvo įvardinta vaikų ir

jaunimo psichiatrijos ir psichoterapijos bendrijos praktikos specialisto pranešimas apie nepilnamečių sveikatos būklę, apie kurią kaip nurodo pareiškėjai, buvo sužinota po sprendimo priėmimo. Taigi, analizuojamoje byloje buvo siekiama atnaujinti procesą dėl aplinkybių, kurios siejamos su įvaikinamų vaikų sveikata bei jų (ne)užfiksavimu medicininiuose dokumentuose.

Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai prašymą dėl proceso atnaujinimo atmetė. Prašyme buvo vertinamas naujos esminės aplinkybės sužinojimo momentas. Teismai konstatavo, kad pareiškėjų nurodomos vaikų sveikatos problemos yra ne naujai paaiškėjusios, o naujai atsiradusios aplinkybės, kurios priimant sprendimą įvaikinti, neegzistavo. Be to, buvo nustatyta, kad įvaikinimo proceso metu pareiškėjams buvo žinoma visa informacija apie ketinamų įsivaikinti vaikų sveikatos būklę ir jų socialinę kilmę, todėl sprendė, kad praėjus beveik 4 metams po įvaikinimo proceso pareiškėjų nurodomos aplinkybės, susijusios su vaikų elgesio ir sveikatos sutrikimais, negali būti ir nėra laikomos naujais paaiškėjusiomis CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme. Nesutikdamas su priimtais procesiniais sprendimais, pareiškėjas pateikė kasacinį skundą, kurią iš esmės argumentavo tuo, kad teismai nepagrįstai sutapatino sveikatos problemas su diagnozuotais sveikatos sutrikimais. Nors pareiškėjai sutiko su teismų išvada, kad vaikų sveikatos sutrikimai nebuvo diagnozuoti įvaikinimo proceso metu, tačiau tai, pasak jų, nereiškia, kad jie tuo metu neegzistavo ir nurodė, kad Lietuvos institucijos netinkamai atliko savo pareigas ir laiku nenustatė vaikams sveikatos sutrikimų. Iš to seka, kad kasacinis teismas turėjo pasisakyti, ar vien laiku nenustatytos tuo metu jau egzistavusios vaikų sveikatos diagnozės, suponuoja pagrindą atnaujinti procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu.

Kasacinis teismas šioje byloje pateikė išaiškinimą, kaip turi būti sprendžiamas klausimas dėl proceso atnaujinimo tokio pobūdžio bylose. Pirmiausia, tokio pobūdžio bylose CPK 366 straipsnio 1 dalyje nustatyti proceso atnaujinimo pagrindai turi būti aiškinami ir taikomi tik įvertinus galimą įvaikinimo panaikinimo įtaką vaiko interesams. Tokio proceso atnaujinimas galimas tik išimtiniais atvejais, kai įvaikinimo palikimas reikštų esminį vaiko ar kitų asmenų interesų pažeidimą, jei nėra kitų teisinių būdų šiems interesams apginti (pvz.: vaikas įvaikintas be tėvų sutikimo; jei įvaikinimo byloje buvo pateikti suklastoti dokumentai apie tėvių sveikatos būklę, galinčią kelti grėsmę vaikui, ir pan.). Kasacinis teismas, nenustatęs jokių išimtinių atvejų, sutiko su žemesnių instancijų teismų priimtais procesiniais sprendimais. Be kita ko, pažymėjo, kad įvaikinimas, kaip ir vaiko pradėjimas, išnešiojimas ir gimdymas, visada susijęs su rizika dėl vaiko sveikatos. Asmenys, įvaikindami vaiką, kartu iš esmės prisiima riziką, kad jis gali turėti įgimtų sveikatos sutrikimų. Taip pat nurodė, kad pagal bendrą taisyklę valstybės pareigos atskleisti

įtėviams visą informaciją apie įvaikių sveikatos būklę, galinčią nulemti įtėvių apsisprendimą dėl įvaikinimo, nevykdymas ar netinkamas vykdymas galėtų būti pagrindas kelti klausimą dėl valstybės civilinės atsakomybės, o ne atnaujinti procesą įvaikinimo byloje. Taip pat kasacinis teismas šioje byloje atkreipė dėmesį į tai, kad faktinis jau įvaikinto vaiko interesų pažeidimas, padarytas įtėvių (pvz., faktinis vaiko palikimas, nesirūpinimas juo, piktnaudžiavimas tėvų valdžia ir pan.) savaime nelaikytinas išimtinai svarbia priežastimi atnaujinti procesą įvaikinimo byloje, nes tokiu atveju būtent jis (įvaikinto vaiko teisių pažeidimas), o ne pats įvaikinimas neatitinka vaiko interesų. Todėl tokiu atveju, kai vaiko teisės yra pažeistos po įvaikinimo, yra pagrindas spręsti klausimą dėl tėvų valdžios apribojimo įtėviams ir tokios aplinkybės savaime nelaikytinos teisiškai reikšmingomis sprendžiant dėl proceso atnaujinimo įvaikinimo byloje. Įvertinus šią bylą, galima teigti, kad tokio pobūdžio bylose proceso atnaujinimas, net ir nustačius, jog pareiškėjo nurodyta aplinkybė atitinka naujumo požymį, būtų galimas tik išimtiniais atvejais atsižvelgus į vaiko interesus. Be to, vien aplinkybė, kad įtėviai po įvaikinimo dėl įvairių priežasčių (paaiškėjusių galbūt po įvaikinimo proceso) nebenori auginti vaiko, niekaip nėra susiję su proceso atnaujinimu įvaikinimo byloje.

Lietuvos apeliacinis teismas sprendė proceso atnaujinimo klausimą byloje dėl vaiko grąžinimo į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. rugpjūčio 31 d. nutartis). Kaip naujai paaiškėjusi aplinkybė buvo nurodoma prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą, pradėtą pagal suinteresuoto asmens pareiškimą dėl pareiškėjo veiksmų, sukeltiant fizinį skausmą suinteresuotam asmeniui nepilnamečio vaiko akivaizdoje, priėmimas, kuriame konstatuota faktinė aplinkybė, kad pareiškėjas sukėlė jai fizinį skausmą nepilnamečio vaiko akivaizdoje, kas, pasak pareiškėjos, patvirtina, kad vaikui nėra saugu gyventi su tėvu. Be to, kaip naujai paaiškėjusias aplinkybes pareiškėja įvardijo ir tai, kad vaikas pradėjo lankyti konkrečią ikimokyklinio ugdymo įstaigą ir tai, kad tėvas nevykdo pareigos išlaikyti vaiką, nesilaiko teismo nustatytos bendravimo su vaiku tvarkos, t. y. su vaiku nebendrauja. Šios, anot pareiškėjos, naujai paaiškėjusios aplinkybės patvirtina, kad tik po galutinio teismo sprendimo, paaiškėjo, kad vaiką su nauja aplinka Lietuvoje sieja tokio intensyvumo stiprus nuolatinis fizinis ir emocinis ryšys, kurį nutraukus ir grąžinus vaiką į ankstesnę aplinką būtų pažeisti jo interesai, be to, pareiškėjas gali daryti žalą, būti pavojingas vaikui, nes yra naudojęs smurtą prieš apeliantę. Teismas šių nurodytų aplinkybių nevertino kaip naujai paaiškėjusiomis, nes nustatė, kad jos pareiškėjai buvo žinomos bylos nagrinėjimo metu. Taigi šios aplinkybės objektyviai neatitiko joms keliamo naujumo reikalavimo. Be to, pažymėjo, kad aplinkybė dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo neatitinka ne tik naujumo, bet ir esmingumo reikalavimo,

nes vien tai, kad tarp pareiškėjos ir vaiko tėvo yra konfliktiški santykiai, nereiškia, kad tėvas gali būti pavojingas ir vaikui. Šioje byloje akivaizdu, kad pareiškėja siekė, kad iš naujo būtų išnagrinėta byla, t. y. iš naujo vertinami tie patys įrodymai ir galbūt būtų priimtas kitoks sprendimas nei buvo priimta. Priešinga šalis prašė teismo už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis skirti pareiškėjai baudą, tačiau šis prašymas buvo atmestas. Tai dar kartą patvirtina, kad asmenys neretai siekia bylos nagrinėjimo iš naujo tik tuo tikslu, kad būtų kitaip įvertinami įrodymai, kitaip interpretuojami jau nustatyti faktai ir galbūt būtų priimamas kitoks teismo sprendimas. Tačiau, kaip ir pažymėjo apeliacinis teismas šioje byloje, proceso atnaujinimo institutas tam nėra skirtas.

Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas nagrinėjo pareiškėjos prašymą dėl proceso atnaujinimo, kuris grindžiamas tuo, kad paaiškėjo naujų aplinkybių – duomenys dėl reikalavimo teisės perėmimo nebuvimo finansiniuose atskaitomybės dokumentuose ir Britų Mergelių salų bendrovių registre (Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. vasario 22 d. nutartis). Lietuvos apeliacinis teismas to nevertino, kaip naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis, kadangi jos galėjo būti žinomos ir anksčiau, o be to, neturi ir esminės reikšmės bylai. Teismas pažymėjo, kad pareiškėja jau buvo pareiškusi prašymą dėl proceso atnaujinimo, kurį ir grindė pateiktais finansinės atskaitomybės dokumentais. Teismas dėl šių dokumentų papildomai pasakė, kad šie dokumentai nėra reikalavimo teisę įrodantys dokumentai. Taip pat naujai paaiškėjusia aplinkybe nelaikė ir Britų Mergelių salų bendrovių registro duomenų, kadangi nėra aišku kokios tiksliai informacijos pareiškėja prašė ir kokie tiksliai duomenys yra kaupiami minėtame registre. Atsižvelgiant į tai, teismas konstatavo, kad apeliante neįrodė, jog egzistuoja sąlygos, būtinos procesui atnaujinti CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu, kadangi minėti dokumentai nėra pakankamai išsamūs ir informatyvūs bei neįrodo, kad nebuvo perimta reikalavimo teisė į atsakovę (apeliantę). Teismai (pirmosios ir apeliacinės instancijos) taip pat įvertino tai, kad iš esmės atsakovė savo pareiškime dėl proceso atnaujinimo nurodo naujus argumentus ir pateikia naujus įrodymus, siekdama paneigti įsiteisėjusių teismų procesinių sprendimų išvadas, kas neatitinka proceso atnaujinimo instituto paskirties.

Antai Klaipėdos apygardos teismo nagrinėjamoje byloje duomenys, gauti iš VĮ Registrų centro, taip pat nebuvo vertinami kaip naujai paaiškėjusios aplinkybės, nes nebuvo įrodyta, jog šios aplinkybės pareiškėjui nebuvo ir negalėjo būti žinomos bei kad turi esminę reikšmę bylai (Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. balandžio 19 d. nutartis). Pareiškėja teigė, kad paaiškėjo nauja aplinkybė, kuri ginčo nagrinėjimo metu nebuvo žinoma t. y. kad buvo perduotas įrangos priėmimo – perdavimo aktu perimtas pareiškėjos turtas, kas nulėmė žalos padarymą pareiškėjos bendrovei bei jos kreditoriams. Vis dėlto teismas nurodė, kad

pareiškėjai šie duomenys galėjo būti prieinami ir anksčiau, nes jie jau buvo bylos nagrinėjimo laikotarpiu, todėl pareiškėja turėjo visas galimybes šiuos duomenis prašyti išreikalauti teismo bylos nagrinėjimo metu. Taigi dėl to, kad duomenys galėjo būti prieinami ir anksčiau, jie neatitiko naujumo požymio ir buvo įvertinti kaip pagrindas prašymui atmesti. Be to, teismas šioje byloje tai pat nustatė, kad nurodyta aplinkybė nėra ir esminė.

Panevėžio apygardos teismo byloje buvo prašoma atnaujinti procesą dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės, kad asmuo dėl savo psichikos būklės negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, negalėjo dalyvauti teismo procese, teikti paaiškinimus bei apginti savo teises (Panevėžio apygardos teismo 2024 m. kovo 7 d. nutartis). Byloje buvo analizuojamas klausimas, ar minėta aplinkybė egzistavo sprendimo priėmimo metu. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad nebuvo įrodyta, jog psichikos sutrikimo būseną buvo ginčijamo teismo įsakymo priėmimo metu. Vis dėlto apeliacinės instancijos teismas į šią aplinkybę pasižiūrėjo plačiau, neformaliai ir vis tik konstatavo, kad buvo pagrindas atnaujinti procesą dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės. Esminis skirtumas, ką vertino pirmosios instancijos teismas ir apeliacinės instancijos teismas yra tai, kad pirmosios instancijos teismas tik formaliai analizavo asmens psichikos būklę procesinio teismo sprendimo priėmimo metu. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas, atnaujindamas procesą, vertino asmens sveikatos būklę pačios žalos, dėl kurios buvo priimtas sprendimas (nagrinėjamu atveju Teismo įsakymas), padarymo metu. Buvo nustatyta, kad būtent žalos padarymo metu asmuo buvo tokios būsenos, kai jis negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, už padarytą žalą neatsako ir dėl to yra pagrindas atnaujinti bylos procesą dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės, be kita ko, nustatčius ir šios aplinkybės esminę reikšmę jau priimtam sprendimui.

Išanalizavus Lietuvos teismų praktiką nagrinėjama tema, matyti, kad bylų, kuriose būtų konstatuojama, jog asmens nurodyta aplinkybė neatitinka naujumo požymio, nėra itin gausu. Tačiau pastebėta, kad nustatyti, ar aplinkybė atitinka naujumo požymį, nėra lengva – kiekvienu konkrečiu atveju yra vertinama nemažai su tuo susijusių aplinkybių ir tik įvertinus jų visumą, galima daryti išvadą, ar ši aplinkybė vis tik yra naujai paaiškėjusi, t. y. ar ji egzistavo nagrinėjant bylą iš esmės ir priimant sprendimą; ar nebuvo ir negalėjo būti žinomos; ar ji tapo žinomos jau įsiteisėjus teismo sprendimui. Reikalinga įvertinti ir paties pateikto naujo dokumento pobūdį, kuris atskleidžia, kad tokie duomenys paprastai asmeniui turi būti žinomi arba bent jau turėjo visas galimybes apie tokį dokumentą sužinoti (pvz. finansinės atskaitomybės dokumentai), dokumento turinį bei ryšį su byloje esančia medžiaga (pvz. ekspertizės aktą), nes tik kiekvienas konkretus atvejis lemia tokio

dokumento naujumą ir esmingumą. Pasitaiko atvejų, kada reikalinga įvertinti ir asmens sveikatos būklę, kuri reikšminga vertinant apie asmens galėjimą/gebėjimą suprasti ne tik tai, kada jam tapo žinoma apie naujas esmines aplinkybes, bet ir savo veiksmų supratimą plačiaja prasme. Kaip matyti, iš analizuotos teismų praktikos, specifinėje byloje (įvaikinimo bylos), sprendžiant proceso atnaujinimo klausimą, reikalinga įvertinti ne ar egzistuoja proceso atnaujinimo pagrindas, bet ir atsižvelgti į kitus būtinus aspektus, pirmiausia į vaiko interesus ir jo teises.

Apžvelgus Lietuvos teismų praktika dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės naujumo požymio nustatymo, tikslinga trumpai paanalizuoti naujumo požymio nustatytą Austrijos teismų praktikoje.

Svarbu paminėti, kad proceso atnaujinimo yra ekstraordinarinis institutas, kuriuo nėra siekiama taisyti ankstesniame procese padarytų šalies klaidų, todėl pareiškėjas, teikdamas prašymą atnaujinti procesą turi įrodyti ir kaltės nebuvimą. Tai reiškia, kad pareiškėjui tenka pareiga įrodyti, jog jis neturėjo ir negalėjo žinoti apie tam tikras aplinkybes ar įrodymus ankstesnėje byloje (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 24 d. nutartis). Jeigu vis dėlto kaltė dėl per vėlai pateiktų aplinkybių ar įrodymų yra, tai reikštų asmens procesinės pareigos elgtis rūpestingai pažeidimą, kadangi tokios aplinkybės galėjo būti nurodomos jau ankstesniame procese. Pareiškėjas turi įrodyti ne tik kaltės nebuvimą, bet ir pateikti įrodymus, kurie patvirtintų, jog buvo laikomasi procesinių terminų (ZPO 538 straipsnio 2 dalis). Pagal ZPO 536 straipsnio 3 dalį pareiškime dėl proceso atnaujinimo turi būti nurodytos aplinkybės, pagrindžiančios, jog buvo laikomasi įstatymo numatytų terminų. Jeigu pareiškėjas nesilaiko termino, prašymas turi būti atmetamas. Taigi matyti, kad prašymas dėl proceso atnaujinimo naujai paaiškėjusių aplinkybių pagrindu, gali būti atmetamas ne tik dėl pareiškėjo kaltės (turėjo ir galėjo žinoti apie aplinkybės egzistavimą anksčiau), bet ir dėl praleisto termino.

Kitoje byloje pareiškėja prašė priteisti iš atsakovo sutuoktinio išlaikymą (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 24 d. nutartis). Savo prašymą pareiškėja grindžia tuo, kad atsakovas nuslėpė šalia neįgalumo pensijos gaunamą ir nedarbingumo pensiją. Atsakovo gaunama nedarbingumo pensija, anot pareiškėjos, yra naujai paaiškėjusi aplinkybė, kurios pateikimas procese anksčiau būtų lėmęs palankesnio sprendimo priėmimą pareiškėjai. Pirmoji instancija tokį prašymą tenkino ir atnaujino procesą ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkto pagrindu. Apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą, pažymėdamas, jog pareiškime nurodytas pagrindas neatitinka jokio proceso atnaujinimo pagrindo, be to, ir prašymo dalykas nėra tapatus ankstesnei bylai.

Vis tik OGH pritarė pirmosios instancijos teismui ir nurodė, jog nagrinėjamu atveju proceso atnaujinimas yra galimas. Teismas pažymėjo, kad proceso atnaujinimas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių galimas tuomet, kai tam tikras faktas buvo nurodytas pagrindinėje byloje, tačiau jo nepavyko įrodyti, o naujai paaiškėjusiais įrodymais siekiama šį faktą įrodyti. Būtent atsakovo gaunama nedarbingumo pensija yra naujai paaiškėjusi aplinkybė, kuri nebuvo ir negalėjo būti žinoma pareiškėjai. O tai, pasak teismo, galėjo lemti pareiškėjai palankesnę teismo sprendimą. Esminis aspektas, ką pasakė teismas šioje byloje yra tai, kad nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas neperžengė ankstesnės bylos dalyko ribų, o kaip tik yra susijęs su visišku joje pateiktų teisiškai reikšmingų faktų įrodymu. Taigi šioje byloje vertinant pačios aplinkybės naujumo požymį, buvo svarbu nustatyti, ar tokios aplinkybės buvo įrodinėtinos priimant sprendimą.

Kitoje byloje pareiškėjas kreipėsi dėl proceso atnaujinimo tėvystės nustatymo byloje ir prašė panaikinti apylinkės teismo sprendimą, kuriuo jis buvo pripažintas atsakovo tėvu ir iš jo priteistas išlaikymas (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 23 d. nutartis). Pareiškimas dėl proceso atnaujinimo buvo grindžiamas vėliau gauta eksperto išvada pagrįsta nauju moksliniu metodu, kuris dar nebuvo žinomas ankstesnės bylos nagrinėjimo metu bei kuris patvirtino, kad pareiškėjas vis dėlto nėra atsakovo tėvas. Austrijos Aukščiausias Teismas pažymėjo, kad pakartotinis bylos nagrinėjimas dėl naujai paaiškėjusių įrodymų galimas, jei tam tikras faktas buvo nurodytas ankstesniame procese, tačiau jo nepavyko įrodyti. Teismas nagrinėjamu atveju minėtą eksperto išvadą pripažino nauju įrodymu ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkto prasme, kadangi šio įrodymo panaudojimas ankstesnėje byloje būtų nulėmęs palankesnio pareiškėjui sprendimo priėmimą. Be kita ko, teismas šioje byloje pažymi, kad nauji faktai, kaip apibrėžta ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkte, turi būti atsiradę arba egzistavę ankstesnėje byloje. Tačiau naujų įrodymų atveju nesvarbu kada jie atsirado, bet jie turi būti susiję su faktais, kurie jau egzistavo iki bylos nagrinėjimo pirmojoje instancijoje pabaigos. Papildomai šioje byloje pasisakyta ir dėl asmens veiksmų bei rūpestingumo. Teismas nurodė, kad asmuo neprivalėjo ir neturėjo būtinybės apie tokius faktus žinoti, kadangi pareiškėjas, siekiantis proceso atnaujinimo, neprivalo atlikti papildomų tyrimų, remdamasis neaiškiomis nuorodomis dėl proceso atnaujinimo pagrindo buvimo. Aplaidus nežinojimas šiuo atveju svarbus tik tiek, kiek jis galėjo sutrukdyti pateikti asmeniui tokius įrodymus iki parengiamojo teismo posėdžio pabaigos. Iš šios bylos galima daryti išvadą, kad vertinant ekspertizės aktą, Austrijos teismas kaip ir Lietuvos teismai, vertino asmens aktyvumą ir vis tik pasisakė, kad asmuo neturėjo būtinybės žinoti apie faktus. Kaip matyti, šioje byloje esminę reikšmę pripažinti ekspertizės aktą kaip naujai paaiškėjusią aplinkybę, lėmė tai, kad

ekspertizė buvo pagrįsta nauju moksliniu metodu, kuris dar nebuvo žinomas ankstesnės bylos nagrinėjimo metu ir tai, kad jis yra susijęs su faktais, kurie jau egzistavo iki bylos nagrinėjimo pirmojoje instancijoje pabaigos, ir to pakako, kad bylos procesas būtų atnaujintas.

Antai kitoje Austrijos Aukščiausiojo Teismo byloje pareiškėjas kreipėsi dėl proceso atnaujinimo ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkto pagrindu. Pareiškėjas, atlikęs privačią ekspertizę, gavo kitokius rezultatus nei pagrindinėje byloje (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 22 d. nutartis). Ekspertizės rezultatas parodė, jog pagrindinė įvykusios įgriuvos priežastis buvo atsakovo nekilnojamojo turto pamatų įrengimas ant skirtingo laikomosios galios ir jautrumo įgriuvoms gruntų, todėl nėra tiesioginio įgriuvų ryšio su pareiškėjo statybos darbais. Be to, anot pareiškėjo, eksperto išvada pagrindinėje byloje buvo neteisinga, nes ji grindžiama neišsamiais ir netinkamais pagrindais. Pirmosios instancijos teismas tenkino šį prašymą, kadangi esanti privataus eksperto išvada yra tinkama, kad pareiškėjui būtų priimtas palankesnis sprendimas. Tačiau apeliacinis teismas šį pareiškimą nusprendė atmesti, kadangi vėliau pateikta eksperto išvada nėra nauja aplinkybė, jei ekspertizės dalykas jau buvo žinomas pagrindinėje byloje. OGH taip pat laikėsi tokios pačios nuomonės, kad tokia privataus eksperto išvada nėra laikoma nauju įrodymu. Teismas pažymėjo, kad nagrinėjamu atveju pareiškėjas galėjo ir turėjo teisę prašyti, kad ekspertas viską išaiškintų ir, jei reikia, užduoti ekspertui atitinkamus klausimus teismo posėdyje iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos. Pareiškėjas tokiomis galimybės nesinaudojo, todėl teismas tokį prašymą atmetė. Iš šios bylos matyti, kad ekspertizės aktas nebuvo pripažinta nauja aplinkybė, nes prieš tai byloje jau buvo pateiktas ekspertizės aktas ir pats pareiškėjas dar bylą nagrinėjant teisme nepasinaudojo teise paneigti jau esamos ekspertizės išvadas. Šiuo atveju taip pat vertinamas paties pareiškėjo elgesys bylos nagrinėjimo metu.

Apžvelgus Austrijos Aukščiausiojo Teismo praktiką galima teigti, kad nustatyti, ar aplinkybės ar įrodymai yra naujai paaiškėję taip pat kaip ir Lietuvoje nėra paprasta. Teismas, sprenddamas ar egzistuoja naujumo požymis ne tik turi įvertinti, ar tokios aplinkybės gali lemti kitokį teismo sprendimą (esmingumas), bet turi įvertinti ir tai, ar prašymo dalykas neperžengia ankstesnės bylos dalyko ribų, t. y. nustatyti, ar pateikiant prašymą atnaujinti procesą nėra siekiama įrodinėti naujas aplinkybes, kurios nebuvo įrodinėtinoms nagrinėjant bylą.

Analogiškai kaip Lietuvos teismų praktikoje, galima pastebėti ir šalių siekimo, kad byla būtų išnagrinėta iš naujo. Tekia naujus įrodymus, kuriuos galėjo pateikti dar bylą nagrinėjant teisme, pavyzdžiui, ekspertizės aktą. Tačiau, analogiškai, kaip ir Lietuvos

teismų praktikoje, ekspertizės aktas ne visais atvejais pripažįstamas nauju įrodymu. Taip pat yra vertinamas pareiškėjo elgesys, ekspertizės akto turinys ir jo įtaka jau priimtam teismo sprendimui. Kaip matyti, iš nagrinėtos teismų praktikos, eksperto išvada, pagrįsta nauju moksliniu metodu būtų laikoma nauju įrodymu ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkto prasme. Tačiau kuomet yra pateikta privati eksperto išvada, kuri nėra pagrįsta naujais metodais ir galėjo būti gauta dar bylą nagrinėjant anksčiau, analogiškai kaip ir Lietuvos teismų praktikoje, neatitinka naujumo požymio. Tokiu atveju taip pat yra vertinama, ar nesiekama piktnaudžiauti procesu ir ar pareiškėjas buvo pakankamai rūpestingas bylos nagrinėjimo iš esmės metu.

3.3.2. Problematika dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės esmingumo požymio nustatymo

Susipažinus su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei kitų aukštesniųjų teismų praktika matyti, kad neretai pasitaiko atvejų, kuomet nors ir yra nustatomi visi trys kasacinio teismo išskirti požymiai, būtini konstatuoti, jog yra pagrindas atnaujinti procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu, t. y. nustatoma kad naujai paaiškėjusi aplinkybė iš esmės atitinka naujumo požymius, tačiau nėra konstatuojamas naujai paaiškėjusios aplinkybės esmingumas. Problemų dažniausiai kyla nustatinėjant, ar naujai paaiškėjusi aplinkybė yra esminė ir ar ji gali turėti esminės reikšmės bylos baigčiai, t. y. ar šios aplinkybės paaiškėjimas gali pakeisti jau priimtą ir įsiteisėjusį teismo sprendimą.

Antai, kasacinio teismo byloje, kurioje buvo prašoma atnaujinti procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu dėl to, kad Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo buvo panaikintas VTEK sprendimas, lėmęs atitinkamas išvadas dėl ko asmeniui buvo skirta nuobauda – išėjimas iš darbo, prašymas buvo tenkintas tuo pagrindu, kad ši naujai paaiškėjusi aplinkybė yra esminė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 28 d. nutartis). Šioje byloje naujai paaiškėjusios aplinkybės reikšmė buvo vertinama visos bylos kontekste ir jos įtaka priimtiems procesiniams sprendimams. Buvo padaryta išvada, kad VTEK sprendimo neteisėtumo faktas atitinka požymius, kurie keliami naujai paaiškėjusiai aplinkybei, sudarančiai proceso atnaujinimo pagrindą, t. y. kad faktas egzistavo nagrinėjant bylą iš esmės ir priimant sprendimą; apie jį nebuvo ir negalėjo būti žinoma pareiškėjui nagrinėjant civilinę bylą iš esmės ir priimant sprendimą; apie VTEK sprendimo neteisėtumą pareiškėjas sužinojo jau po to, kai buvo išnagrinėta civilinė byla ir įsiteisėjo joje priimtas teismo sprendimas; ir šis aplinkybė esminė, galinti turėti reikšmės priimtų procesinių sprendimų teisėtumui.

Kitoje byloje išplėstinė kolegija sprendė bylos atnaujinimo klausimą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punktu dėl to, kad išnagrinėtoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, bylą nagrinėdamas kasacine tvarka, rėmėsi faktinėmis aplinkybėmis, kurios nebuvo nustatytos nagrinėjant bylą pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme, ir atsakovei nebuvo bei negalėjo būti žinoma, jog būtent šiomis aplinkybėmis, be kita ko, iš dalies neatitinkančiomis tikrovės, bus grindžiamas kasacinio teismo procesinis sprendimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis). Taigi šioje byloje buvo būtina vertinti, ar LAT priimta nutartis sudaro pagrindą atnaujinti bylos procesą. Analizuojamu atveju, buvo atnaujintas procesas būtent dėl LAT nutarties. Apeliacinės instancijos teismas, panaikindamas pirmosios instancijos teismo nutartį ir priimdamas naują, procesą atnaujino CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytu pagrindu ir konstatavo, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 9 d. nutartyje padaryta esminė klaida, t. y. nurodyta naujai paaiškėjusi aplinkybė yra esminė, t. y. turinti reikšmės bylos baigčiai. Taigi atnaujinus procesą byla buvo išnagrinėta iš esmės ir priimtas naujas sprendimas, kuris galiausiai buvo apskūstas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui.

Nors kasacinis skundas buvo pateiktas dėl priimto sprendimo, tačiau kasacinis teismas pasisakė ir dėl bylos proceso atnaujinimo pagrįstumo. Išplėstinė teisėjų kolegija, nagrinėdama kasacinį skundą jau dėl naujo priimto sprendimo, konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismo motyvas neva kasacinis teismas rėmėsi faktinėmis aplinkybėmis, yra iš esmės nepagrįstas, kadangi nutarties motyvuojamojoje dalyje apskritai nenurodyta jokių konkrečių faktinių aplinkybių. Kasacinės instancijos teismas detalčiai išanalizavęs LAT nutartį, kurios pagrindu apeliacinės instancijos teismas atnaujino bylos procesą, konstatavo, kad nurodyta naujai paaiškėjusi aplinkybė CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme nepripažintina esmine, neturinti lemiamos reikšmės sprendimui. Taigi, nors byla jau buvo išnagrinėta iš naujo (ieškinys tenkintas), tačiau kasacinis teismas padarė išvadą, kad ji buvo atnaujinta nepagrįstai, todėl buvo priimtas sprendimas ne tik atmesti prašymą dėl proceso atnaujinimo, bet ir panaikinti teismų sprendimai, kurie buvo priimti po bylos proceso atnaujinimo iš naujo išnagrinėjus bylą.

Analizuojama byla atskleidė tai, kad nustatant ar naujai paaiškėjusi aplinkybė yra esminė, ne retai būtina pakankamai detalčiai ją įvertinti, kad nebūtų padaryta klaidų ir procesas atnaujinamas nepagrįstai. Nagrinėjamoje byloje matyti, kad apeliacinės instancijos teismas bylos procesą atnaujino nepagrįstai, dėl ko iš esmės nepagrįstai vyko ir pačios bylos nagrinėjimas iš naujo. Tam, kad ateityje būtų išvengta tokių esminių klaidų, kasacinis teismas pakeitė savo anksčiau formuotą praktiką, pagal kurią naujai priimto sprendimo naikinimo pagrindu negali būti motyvai dėl nutarties atnaujinti procesą

pagrįstumo. Ir konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismo procesinis sprendimas gali būti skundžiamas kasacine tvarka, be kita ko, motyvais dėl proceso atnaujinimo teisėtumo ir pagrįstumo. Tokiu atveju, kaip nurodė kasacinis teismas, yra sudaroma galimybė proceso šaliai tuo atveju, kai procesas atnaujinamas pirmosios instancijos teismo nutartimi (ar procesą atnaujino apeliacinės instancijos teismas panaikindamas pirmosios instancijos teismo nutartį), ginčyti tokio atnaujinimo teisėtumą ir pagrįstumą tiek apeliacine, tiek kasacine tvarka. Tačiau įvertinus nagrinėtą bylą, galima manyti, kad vis tik ir galimybė proceso šaliai argumentus dėl nepagrįsto proceso atnaujinimo išdėstyti apeliaciniame ar kasaciniame skunduose, visiškai neužkertama kelio nepagrįstam bylos proceso atnaujinimui ir tuo pačiu nepagrįstam bylos nagrinėjimui iš naujo. Kad tokių klaidų išvengti, manytina, jog būtų tikslinga suteikti šalims galimybę skusti nutartį dėl proceso atnaujinimo tiek apeliacine, tiek kasacine tvarka, nors šiuo metu CPK tokios galimybės nenumato. Ir tai lemia aplinkybė, jog nutartimi, kuria atnaujinamas procesas, nėra užkertamas kelias tolesniam bylos nagrinėjimui, priešingai nei nutartis, kuria atsisakyta atnaujinti procesą.

Kitoje LAT nutartyje buvo sprendžiamas klausimas dėl teismo sprendimo, kuriuo nuolatinės arbitražo institucijos įsteigimas pripažintas neteisėtu, kaip naujo įrodymo ir sudarančio pagrindo atnaujinti procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 30 d. nutartis). LAT išaiškino, kad toks teismo sprendimas vertintinas kaip naujas įrodymas, patvirtinantis pareiškėjos įrodinėjamas naujai paaiškėjusias aplinkybes, bet ne naujai paaiškėjusi aplinkybė savaime. Nurodė, kad sprendžiant dėl proceso atnaujinimo CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu byloje turi būti vertinama, ar nuolatinės arbitražo institucijos steigimo ir veiklos trūkumai, nustatyti įsiteisėjusiu teismo sprendimu, gali būti pakankamas pagrindas konstatuoti šios institucijos atitinkamo arbitražo teismo sudėties neteisėtumą ar iš esmės kitaip vertinti civilinėje byloje pareiškėjos įrodinėtą aplinkybę, susijusias su arbitražo teismo formavimu ir veikla. Kasacinio teismo nutartyje plačiai aptariamas arbitražo procesas tam, kad būtų galima nustatyti, ar vis tik arbitražo teismo sudėtis buvo neteisėta ir ar tai sudaro pagrindą kitaip vertinti pareiškėjos aplinkybes. Buvo konstatuota, kad prašyme atnaujinti procesą nurodytos aplinkybės nesudaro pagrindo atnaujinti procesą byloje pagal CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punktą, nes neatitinka naujai paaiškėjusių aplinkybių esmingumo kriterijaus. Konstatavo, kad neteisėti veiksmai dėl nacionalinio komercinio arbitražo steigimo ir veiklos, savaime nenulėmė neteisėtų J. Š. veiksmų skiriančių konkrečios arbitražo kolegijos arbitrus, juolab, kad pareiškėjas nenurodė jokių duomenų apie J. Š. paskirtų arbitražo šališkumą.

Kitoje LAT nagrinėtoje byloje yra pateikti aktualūs išaiškinimai, kuomet siekiama atnaujinti procesą CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu tuo atveju, kai po sprendimo priėmimo yra priimamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, kuriame yra patvirtinti valstybinės reikšmės miško plotai ir jame nėra ginčo žemės sklypo, į kurį atsakovei teismų sprendimais buvo panaikintas nuosavybės teisių atkūrimas dėl to, kad buvo atkurta nuosavybė į dalį miško. Šioje byloje įvertinus teisinį reglamentavimą, buvusį sprendimo priėmimo metu, buvo konstatuota, kad nėra pagrindo konstatuoti esminę atsakovės nurodomos aplinkybės reikšmę išnagrinėtai bylai. Nurodė, kad prašymą atnaujinti procesą nagrinėję teismai pagrįstai sprendė, kad naujos valstybinės reikšmės miško ploto schemos patvirtinimas Vyriausybės nutarimu nelaikytinas naujai paaiškėjusia aplinkybe, galinčia lemti kitokio teismo sprendimo byloje priėmimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 6 d. nutartis).

Kitoje kasacinio teismo nagrinėtoje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl teisės aktų pokyčiu kaip naujai paaiškėjusios esminės aplinkybės. Analizuojamoje byloje pareiškėjas prašė atnaujinti procesą dėl to, kad buvo priimtas teismo sprendimas, pagrindžiantis statybos leidimą išdavusios institucijos veiksmų teisėtumą, o tai, pasak pareiškėjo, yra pagrindas peržiūrėti teismo sprendimą, kuriuo buvo išspręsti statybos padarinių šalinimo klausimai. Tvirtino, kad esant tokiems duomenims pareiškėjai, kurių kaltės dėl statybą leidžiančio dokumento išdavimo nėra, nepagrįstai sprendimu buvo įpareigoti savo lėšomis šalinti statybos padarinius, kuriems jie neturi išteklių. Taigi pareiškėjas, pateikdamas prašymą atnaujinti bylos procesą siekė tik to, kad sprendimu ji nebūtų įpareigota savo lėšomis pašalinti statybos padarinių. Kasacinis teismas šių pareiškėjo nurodytų aplinkybių nevertino kaip naujų esminių aplinkybių, sutiko su žemesnė instancijos teismais, kad administracinėje byloje nenustatyti kalti asmenys, išduodant statybą leidžiantį dokumentą, nesudaro pagrindo spręsti, jog statybos leidimas buvo išduotas teisėtai ir dėl to neva nepagrįstai pareiškėja įpareigota pašalinti statybos padarinius, Kasacinis teismas nurodė, kad ši aplinkybė negali būti pripažįstama esmine naujai paaiškėjusia aplinkybe, nes šiame teismo sprendime nėra paaiškėjusių kokių nors naujų duomenų. Teismai nepripažino esminėmis ir kitų pareiškėjo nurodytų neva naujai paaiškėjusių aplinkybių, tokių kaip teisės aktų pasikeitimas. Nurodė, kad pasikeitęs teisinių santykių reglamentavimas nelaikomas naujų aplinkybių paaiškėjimu CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 20 d. nutartis).

Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje byloje nebuvo pripažinta esminės reikšmės turinti naujai paaiškėjusi aplinkybė, kad sudarant taikos sutartį dviem bankrutuojančioms bendrovėms, atstovaujamos nemokumo administratorių, abiejų bankrutuojančių asmenų

nemokumo administratoriai buvo asmeniškai pažįstami, kas, pasak pareiškėjo, lėmė savanorišką vienos iš bendrovių prievolės prisiėmimą, t. y. buvo netinkamai atstovaujami vienos iš bendrovių interesai (Vilniaus apygardos teismo 2024 m. kovo 5 d. nutartis). Kaip jau minėta, esminės naujai paaiškėjusios aplinkybės yra tokios, dėl kurių būtų pagrindas panaikinti jau priimtus teismo sprendimus ar nutartis ir reikalavimus išspręsti kitaip. Nagrinėjamu atveju teismas, preliminariai įvertinęs bylos medžiagą, konstatavo, kad vien aplinkybė, jog nemokumo administratoriai buvo pažįstami, nėra niekaip susijusios su nuostolių dydžiu civilinėje byloje, kurioje pareiškėja siekia atnaujinti procesą, nustatymu, taigi tokie pareiškėjos argumentai nesudaro pagrindo išvadai, kad bylos baigtis dėl jos nurodytų aplinkybių paaiškėjimo būtų buvusi kitokia. Tai reiškia, kad proceso atnaujinimui nepakanka pateikti naujų dokumentų, kurių nebuvo nagrinėjant bylą, būtina, kad jie turėtų esminę reikšmę ir galimai galėtų lemti kitokį sprendimą.

Kitoje Vilniaus apygardos teismo byloje nagrinėjama situacija įdomi tuo, kad ne pirmą kartą buvo sprendžiamas to paties pareiškėjo prašymas atnaujinti procesą ir visais atvejais jis buvo atmetamas (Vilniaus apygardos teismo 2024 m. sausio 25 d. nutartis). Pareiškėjas prašymą grindė ikiteisminio tyrimo medžiagoje paaiškėjusiomis aplinkybėmis, be kita ko, ir pareigūnų, tame tarpe ir ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyse konstatuotomis aplinkybėmis, kurios, anot jo, bylai, kurios procesą prašo atnaujinti, turės esminę reikšmę. Šioje byloje atsisakyta atnaujinti procesą įvertinus ne tik tai, kad dalis argumentų dėl proceso atnaujinimo aplinkybių jau buvo išnagrinėtos pagal ankstesnius pareiškėjo prašymus, bet ir dėl to, kad nurodytos aplinkybės nėra esminės. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad ikiteisminis tyrimas nėra pasibaigęs kaltinamojo akto surašymu, nusikalstamų veikų išaiškinimu, kaltų asmenų ir nusikalstamų veikų padarymo laiko, vietos ir kitų aplinkybių nustatymu, todėl neturi prejudicinės ir/ar įrodomosios reikšmės. Dėl prokuroro ar teismo tarpinių procesinių sprendimų reikšmės taip pat nurodė, kad jie priimami vertinant ikiteisminio tyrimo metu surinktus įrodymus, tačiau toks vertinimas yra vienpusiškas ir neoficialus, kadangi tik teismas nuosprendyje gali pateikti oficialų įrodymų vertinimą. Vien dėl šios priežasties, teismas padarė išvadą, jog pareiškėjo teikiamų įrodymų reikšmė šios bylos nagrinėjimo kontekste negali būti laikoma neabejotina ir neginčytina (CPK 185 straipsnis, 197 straipsnio 2 dalis), t. y. nėra pagrindo daryti išvadą, jog šių įrodymų pateikimas šiuo konkrečiu atveju bylą išnagrinėjusiam teismui neabejotinai sąlygotų priešingo teismo sprendimo priėmimą. Šioje byloje teismas taip pat pabrėžė ir paties proceso atnaujinimo svarbą bei tikslą, konstatavęs, jog pareiškėjas siekia, kad byloje pateikti įrodymai ir nustatytos aplinkybės būtų įvertinti kitaip ir taip būtų paneigti

įsiteisėjusių teismų procesinių sprendimų išvadas, kas neatitinka proceso atnaujinimo instituto paskirties.

Iš analizuotos teismų praktikos matyti, kad nustatyti naujai paaiškėjusios aplinkybės esmę bylai yra sudėtinga. Vienas iš sudėtingumo momentų yra tai, kad reikalinga įvertinti ne tik nurodytą pačią naujai paaiškėjusią aplinkybę (įrodymą), bet ir atskleisti jo reikšmę jau išnagrinėtos bylos rezultatui. Tokio vertinimo sudėtingumą lemia ir tai, jog reikalinga preliminariai įvertinti ir visus kitus byloje esančius įrodymus, kas gali nulemti ir vertinimo klaidų buvimą. Kiek plačiai būtina įvertinti naujai paaiškėjusią esminę aplinkybę kitų duomenų kontekste, sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju, todėl net ir remiantis teismų praktika galima suklysti. Pavyzdžiui, ne kiekvienoje byloje priimtas atitinkamos institucijos naujas sprendimas (pvz. VTEK sprendimas, arbitražo procesas, ikiteisminio tyrimo pareigūnų priimti dokumentai), gali būti naujai paaiškėjusi esminė aplinkybė. Tai lemia paties sprendimo turinys ir jo įtaka jau išnagrinėtos bylos rezultatui, todėl kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiama, kiek plačiai būtina viską išanalizuoti.

LAT praktiškai kiekvienoje nutartyje pakartoja išaiškinimus dėl CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto taikymo, kurie iš esmės nesikeitė ir analizuojamame laikotarpyje. Žemesnės instancijos teismai taip pat atkartoja kasacinio teismo praktiką analizuojamu klausimu ir ja vadovaujasi – dauguma žemesniosios instancijos teismų priimtų nutarčių dėl proceso atnaujinimo CPK 366 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu, paliekamos nepakeistos. Tačiau analizuota teismų praktika vis tik atskleidžia, kad šalys neretai siekia piktnaudžiauti proceso atnaujinimo institutu ir tokiu būdu pabandyti paneigti jau priimtų teismo sprendimo teisėtumą ir siekti pakartotinio bylos nagrinėjimo.

Austrijoje iš esmės yra laikomasi tokios pačios pozicijos, kadangi šalia naujai paaiškėjusių aplinkybių naujumo požymio analizuojamas ir esmingumo požymis. Austrijos Aukščiausiojo Teismo byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl proceso atnaujinimo ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punkto pagrindu. Pareiškėja teikė prašymą atnaujinti procesą, kadangi buvo rasta elektroninio laiško kopija (naujai paaiškėjusi aplinkybė), kuri kardinaliai prieštarauja atsakovo parodymams pagrindinėje byloje. Pirmosios instancijos teismas atmetė tokį prašymą, kadangi pareiškėja negalėjo įrodyti, jog šis dokumentas buvo gautas tik pasibaigus žodiniam bylos nagrinėjimui pagrindinėje byloje. Be to, teismas pasisakė, kad apskritai elektroninis laiškas nėra tinkamas, kad būtų jį galima interpretuoti kaip įrodymą. Apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir prašymą dėl proceso atnaujinimo atmetė. Apeliacinis teismas tai grindžia tuo, kad pagrindinėje byloje ieškovė savo reikalavimą grindė žodiniu pirkimo-pardavimo sutarties sudarymu, tačiau pateiktose naujai paaiškėjusiose aplinkybėse nėra jokių

užuominų šia linkme, todėl tokie įrodymai net negalėjo lemti palankesnio sprendimo pagrindinėje byloje priėmimo. Šios nuomonės laikosi ir OGH, kuris nurodė, kad nesant net menkiausios nuorodos į minėtą jau sudarytą pirkimo-pardavimo sutartį, pateiktas dokumentas (elektroninis laiškas) net abstrakčiai negali nulemti esminio faktinio pagrindo pasikeitimo. Taigi matyti, kad nagrinėjamoje situacijoje pateiktas elektroninis laiškas neturi jokio teisiškai reikšmingo ryšio su ginčijamu sprendimu (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 6 d. nutartis). Šioje byloje buvo įvertinta naujo įrodymo ne tik įrodomoji galia, bet ir esmingumo požymis jau priimtam sprendimui.

Kitoje byloje buvo vertinama, ar pateikti nauji įrodymai (Europos Komisijos atliktas atominių elektrinių saugumo testas) turėjo įtakos priimtam sprendimui. Ieškovas pateikė naujus įrodymus dėl pasikeitusios faktinės situacijos, kurios nebuvo iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos. Būtent nauju įrodymu (saugumo testu) buvo siekiama įrodyti ne ankstesnio vertinimo neteisingumą, bet kad remiantis nauju vertinimu yra padidėję saugos standartai, keliami atominėms elektrinėms. Apeliacinės instancijos teismas pasisakė, kad ieškovo nurodyti nauji įrodymai nė kiek neturi įtakos priimtam sprendimui, nes atliktas saugumo testas neparodė, ar atominė elektrinė atitiko taikytinus Europos teisės aktus. Tokiam išaiškinimui pritarė ir Austrijos Aukščiausias Teismas pažymėdamas, jog proceso atnaujinimas yra negalimas, jeigu pateiktos aplinkybės akivaizdžiai negali turėti jokios įtakos sprendimui, t. y. aplinkybės nėra esminės. Nagrinėjamu atveju buvo išaiškinta, kad ieškovas teikė naujas aplinkybes dėl pasikeitusios faktinės situacijos, kurios nebuvo iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos. Konstatavo, kad faktinės padėties pasikeitimas nepateisina proceso atnaujinimo pagal ZPO 530 straipsnio 1 dalies 7 punktą, todėl akivaizdu, kad tokios aplinkybės neturi ir esminio ryšio su pagrindine byla (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 15 d. nutartis).

Kitoje byloje pareiškėja siekė atnaujinti procesą byloje, kurioje ji buvo įpareigoti atlaisvinti patalpas pasibaigus sutartam terminui. Pareiškėja tvirtino, kad ankstesnėje byloje priimtas sprendimas buvo pagrįstas sąmoningai melagingais dviejų liudytojų parodymais, nes vėlesniame procese šių liudytojų parodymai iš dalies skyrėsi nuo prieš tai buvusių ir jeigu naujų parodymų turinys būtų buvęs žinomas ankstesnėje byloje, būtų buvę galima tikėtis kitokio sprendimo priėmimo. Tiek pirmoji, tiek apeliacinė instancija prašymą atmetė, konstatavus, kad šios naujos aplinkybės neturi reikšmės bylai. Tokios nuomonės taip pat laikėsi ir OGH, pažymėdamas, kad prašymas dėl proceso atnaujinimo turi būti atmestas, jei iš pačių dokumentų aišku, kad pateikti faktai ar aplinkybės, net jei jie laikomi teisingais, neleidžia pakeisti ankstesnio sprendimo. Šiuo atveju nustatyta, kad naujų

liudytojų parodymų turinys neturi reikšmės sprendimui (Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugpjūčio 29 d. nutartis).

Išanalizavus Austrijos teismų praktika matyti, kad ne tik Lietuvos proceso atnaujinimo reglamentavime, bet ir Austrijoje šalia naujumo požymio privalo egzistuoti ir esmingumo požymis tam, kad būtų atnaujintas procesas dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės. Vis dėlto, įvertinti, ar pareiškėjo pateiktos aplinkybės ar įrodymai yra esminiai, analogiškai kaip Lietuvos teisėje, nėra paprasta. Teismas, nagrinėdamas tokį prašymą, privalo atsižvelgti ir į kitus byloje pateiktus įrodymus ir vertinti naujai pateikto įrodymo reikšmę priimtam teismo sprendimui. Vėl gi, kaip ir Lietuvos teismų praktikoje, Austrijos teismai aplinkybės esmingumą vertina per tai, kokią įtaką ji gali turėti sprendimui, priimtam pagrindinėje byloje, t. y. ar yra akivaizdu, kad dėl šios aplinkybės keistųsi teismo sprendimas. Vis tik iš teismų praktikos matyti, jog dažniau yra konstatuojama, kad pareiškėjo pateiktos aplinkybės ar įrodymai neturi teisiškai reikšmingo ryšio su ginčijamu sprendimu, t. y. jie nėra esminiai, todėl prašymai dėl proceso atnaujinimo yra atmetami.

Apžvelgus Lietuvos ir Austrijos teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad jos yra labai panašios, jokių esminių skirtumų, nėra. Tiek Lietuvos, tiek ir Austrijos teismų praktikoje naujai paaiškėjusios aplinkybės kaip vieno iš proceso atnaujinimo pagrindo nustatymas yra sudėtingas procesas, reikalaujantis pakankamai detalios bylos analizės. Nagrinėjant prašymą atnaujinti procesą Lietuvoje ir Austrijoje, naujas įrodymas neturėtų būti vertinamas visų įrodymų kontekste siekiant išvengti bylos nagrinėjimo iš esmės tik prašymo atnaujinti procesą nagrinėjimo stadijoje. Taip pat abejose šalyse analogiškai nustatant proceso atnaujinimo pagrindą – naujai paaiškėjusią aplinkybę, yra vertinamas jos naujumas ir esmingumas.

IŠVADOS

1. Proceso atnaujinimas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių XX amžiuje buvo priskiriamas prie kasacijos pagrindų. Lietuvai tapus TSRS dalimi ir pradėjus galioti tuometiniams įstatymams, proceso atnaujinimas išskirtas į atskirą stadiją bei numatyti konkretūs proceso atnaujinimo pagrindai, tarp jų ir naujai paaiškėjusios aplinkybės. 1995 m. buvo sugrįžta prie sprendimų peržiūrėjimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių kaip vieno iš kasacijos pagrindų, tačiau dėl gausios kritikos, 1999 m. buvo sugrįžta prie proceso atnaujinimo kaip atskiros stadijos. Šiuo metu esantis reguliavimas praktiškai yra nepasikeitęs ir institutas veikia kaip atskira civilinio proceso stadija. Proceso atnaujinimas vertinamas kaip extraordinarinis institutas, skirtas peržiūrėti jau įsiteisėjusius teismų sprendimus tik įstatyme numatytais pagrindais tam, kad nebūtų paliktas galioti galimai neteisingas teismo sprendimas
2. Proceso atnaujinimo institutas kontinentinės teisės ir bendrosios teisės valstybėse skiriasi. Kontinentinės teisės valstybėse (Austrijoje ir Vokietijoje) proceso atnaujinimas yra suprantamas kaip ir Lietuvoje – proceso atnaujinimu yra peržiūrimi įsiteisėję teismų sprendimai ir tik pagal baigtinį proceso atnaujinimo pagrindų sąrašą. Bendrosios teisės valstybėse (JAV) proceso atnaujinimas yra lankstesnis, nes nėra numatyto baigtinio pagrindų sąrašo. Dėl to teismai prašymus dėl proceso atnaujinimo nagrinėja ir aiškina plačiau, tačiau kaip ir bendrosios teisės valstybėse, pareiškėjas taip pat turi įrodyti ne tik teikiamos aplinkybės svarbą, bet ir savo rūpestingumą.
3. Tiek Lietuvoje, tiek ir Austrijoje naujai paaiškėjusi aplinkybė suprantama kaip faktinio pobūdžio aplinkybė, kuri nebuvo ir negalėjo būti žinoma pareiškėjui civilinės bylos nagrinėjimo metu. Lietuvoje naujai paaiškėjusi aplinkybė turi atitikti visus šiuos požymius: egzistavo nagrinėjant bylą iš esmės ir priimant sprendimą; pareiškėjui nebuvo ir negalėjo būti žinomos; pareiškėjui tapo žinomos jau įsiteisėjus teismo sprendimui; turi esminę reikšmę bylai. Austrijoje *expressis verbis* šie požymiai neįtvirtinti, tačiau Austrijos teismai vertina tuos pačius požymius. Abejose šalyse naujai paaiškėjusi aplinkybė nėra tapatu naujai atsiradusiai aplinkybei ir pasikeitusiai aplinkybei. Abejose šalyse nagrinėjant prašymą atnaujinti procesą dėl naujai paaiškėjusios aplinkybės, preliminariai yra vertinami nauji duomenys jau turimų duomenų kontekste tam, kad nustatyti naujos aplinkybės įtaką priimtam teismo sprendimui. Bylos peržiūrėjimo galimybė Lietuvoje ir Austrijoje yra maksimaliai ribojama nustatant prašymo atnaujinti procesą pateikimo terminus.

- Lietuvoje pareikšti prašymą dėl proceso atnaujinimo numatytas 3 mėnesių terminas, jį skaičiuojant nuo aplinkybės sužinojimo momento, kurį esant prašymui galima atnaujinti, o Austrijoje – 4 savaitės ir šio termino atnaujinimo galimybė nenumatyta. Taip pat skiriasi ir naikinamasis terminas – Lietuvoje – 5 metai, Austrijoje – 10 metų.
4. Lietuvos ir Austrijos teismų praktika yra panaši, jokių esminių skirtumų nėra. Nustatant proceso atnaujinimo pagrindą – naujai paaiškėjusią aplinkybę, analogiškai yra vertinamas jos naujumas ir esmingumas. Abejose šalyse problematika kyla vertinant naujai paaiškėjusios aplinkybės ryšį su byla bei vertinant pareiškėjo elgesį. Nustatant naujumo požymį, problemų kyla vertinant šios aplinkybės sužinojimo momentą – kada galėjo ir turėjo sužinoti. Būtina nustatyti ir ar nurodytos aplinkybės neperžengia ankstesnės bylos dalyko ribų. Tiek Lietuvoje, tiek ir Austrijoje esmingumo požymis yra vertinamas atsižvelgiant į tai, ar pareiškėjo nurodyta aplinkybė turi esminės reikšmės išnagrinėtos bylos rezultatui. Problemų kyla vertinant naujai paaiškėjusios aplinkybės esmingumą kitų duomenų kontekste bei siekiant nustatyti jos reikšmę priimtam teismo sprendimui, kadangi neretai reikalinga atlikti nors ir preliminarią, tačiau detalią bylos analizę. Išanalizavus abiejų šalių teismų praktiką, matyti, jog dažniau konstatuojama, kad pareiškėjo pateiktos aplinkybės ar įrodymai neturi teisiškai reikšmingo ryšio su ginčijamu sprendimu. Nustatoma ir galimo piktnaudžiavimo proceso atnaujinimu atveju, kada matoma, jog iš esmės siekiama naujo įrodymų įvertinimo. Galima daryti išvadą, kad teismų praktika analizuojama tema abejose šalyse yra pakankamai išplėtotą, pateikti išaiškinimai analogiški. Pagrindinė problema kyla ne dėl teorinių aspektų, bet dėl faktinių aplinkybių teisinio įvertinimo.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

1.1. Tarptautinės konvencijos

- 1) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.

1.2. Nacionaliniai teisės aktai

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, Nr. 33-101.
- 2) Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 36-1340.
- 3) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinio proceso kodeksas (1964). *LTSR įstatymų sąvadas*.
- 4) Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo (1994). *Valstybės žinios*, Nr. 93-1809.
- 5) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, Nr. 112-3106.
- 6) Civilinės teisenos įstatymas (1938). Iš: *Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais: priedas: teismų santvarkos įstatymas*, Butkys, Č. Kaunas: Gutmano knygynas.

1.3. Užsienio nacionaliniai teisės aktai

- 1) Austrijos Respublikos civilinio proceso kodeksas (1895). *RGBl*, Nr. 113/1895.
- 2) Federal Rules of Civil Procedure (1938).
- 3) Mississippi Rules of Civil Procedure (1981).
- 4) Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodeksas (2005). *BGBI*, I p. 3202.

2. Specialioji literatūra

- 1) Barak, A. (2006). *The Judge in a democracy*. Princeton University Press.
- 2) Bolzanas, D. (2008). Proceso atnaujinimo civilinėse bylose esmė ir paskirtis. Iš: *Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis: tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos medžiaga, 2008 m. birželio 5 ir 6 d.* (2008). Vilnius: Registrų centras.

- 3) Bolzanus, D. (2010). Naujai paaiškėjusios aplinkybės kaip proceso atnaujinimo civilinėje byloje pagrindas. *Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai*, Nr. 3(7), p. 351-364. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/3e5c1f88-32f1-4bbc-8e71-86eadf7da177/content> [žiūrėta 2024 m. kovo 30 d.].
- 4) Bolzanus, D. (2011). Proceso atnaujinimas civilinėse bylose. *Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- 5) Burdick, W. L. (1989). *The Principles of Roman Law and their Relation to Modern Law*. Florida, Holmes Beach: W. M. W. Gaunt and Sons, Inc.
- 6) Cappalletti, M. (1970). Judicial Review in Comparative Perspective. *California Law Review*, vol. 58, No. 5, p. 1017-1053 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/3479676?seq=29> [žiūrėta 2024 m. kovo 22 d.].
- 7) Dainow J. (1967). The Civil Law and the Common Law: Some Points of Comparison. *American Journal of Comparative Law*, vol. 15, No. 3, p. 419-435 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/838275> [žiūrėta 2024 m. kovo 21 d.].
- 8) Driukas, A., Valančius, V. (2009). *Civilinis procesas: teorija ir praktika. IV tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- 9) Gottwald, P. (1975). *Die Revisionsinstanz als Tatsacheninstanz*. Duncker & Humblot: Berlin.
- 10) Kozel, R. (2010). Stare Decisis as Judicial Doctrine. *Washington and Lee Law Review*, 67(2), p. 411-466 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/waslee67&div=16&g_sent=1&casa_token=t15pQHhuTqsAAAAA:8hOf5qQL2ZGum3TS00qoqbqpw7Djfoyc1KeWrNNPr5uTsm1OhI6HYeLW_UFh7DSB-RxpZQ&collection=journals [žiūrėta 2024 m. kovo 24 d.].
- 11) Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V. (2003). *Civilinio proceso teisė: vadovėlis, I tomas*. Vilnius: Justitia.
- 12) Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V. (2005). *Civilinio proceso teisė: vadovėlis, II tomas*. Vilnius: Justitia.
- 13) Machovenko, J. (2013). *Teisės istorija*. Vilnius: Registrų centras.
- 14) Mikelėnas, V. (1997). *Civilinis procesas: pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia.
- 15) Mikelėnas, V. (1997). *Civilinis procesas: antroji dalis*. Vilnius: Justitia.

- 16) Mousourakis, G. (2015). *Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition*. New Zealand: Springer [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/58866/1/George%20Mousourakis.pdf> [žiūrėta 2024 m. kovo 22 d.].
- 17) Nekrošius, V. (2002) *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės: [monografija]*. Vilnius: Justitia.
- 18) Nekrošius, V. ir kt. (2005). *Civilinio proceso kodekso komentaras*. T. 2. Vilnius: Justitia.

3. Teismų praktika

3.1. Konstitucinio Teismo jurisprudencija

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 62-2276.
- 2) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 24-1004.
- 3) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 53-2361.
- 4) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 181-6708.

3.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2007.
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-7-57/2008.
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-108/2009.
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-347/2010.
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-121/2011.
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2011.
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2011.

- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-499/2013.
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-468/2014.
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-347-915/2015.
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-643-219/2015.
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-212-916/2017.
- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-250-915/2018.
- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-88-248/2019.
- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-112-378/2019.
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-167-969/2020.
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-228-823/2020.
- 18) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-153-969/2020.
- 19) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-10-378/2021.
- 20) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-194-1075/2021.
- 21) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-109-701/2022.
- 22) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259-943/2022.
- 23) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-285-378/2023.
- 24) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-53-1120/2024.

3.3. Lietuvos apeliacinio teismo praktika

- 1) Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-382-236/2018.
- 2) Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-877-464/2023.
- 3) Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-75-516/2024.

3.4. Lietuvos apygardos teismų praktika

- 1) Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2SA-98-585/2012.
- 2) Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1348-459/2017.
- 3) Kauno apygardos teismo 2018 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. A2-191-436/2018.
- 4) Vilniaus apygardos teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1605-467/2021.
- 5) Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eA2-494-459/2023.
- 6) Vilniaus apygardos teismo 2023 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eA2-2264-861/2023.
- 7) Vilniaus apygardos teismo 2024 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-170-340/2024.
- 8) Klaipėdos apygardos teismo 2024 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. A2-348-538/2024.
- 9) Vilniaus apygardos teismo 2024 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eA2-1481-967/2024.
- 10) Panevėžio apygardos teismo 2024 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eA2-120-739/2024.

3.5. Austrijos Aukščiausiojo Teismo praktika

- 1) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3Ob286/04m.
- 2) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugpjūčio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 6Ob30/09v.
- 3) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 9Ob19/10z.

- 4) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3Ob91/10v.
- 5) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 4Ob51/11w.
- 6) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 7Ob116/11a.
- 7) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3Ob58/13w.
- 8) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 8Ob74/14m.
- 9) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3Ob227/17d.
- 10) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3Ob121/18t.
- 11) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 9Ob3/20m.
- 12) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2Ob162/20t.
- 13) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2Ob105/22p.
- 14) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 8Ob34/22s.
- 15) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 10ObS82/22i.
- 16) Austrijos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugpjūčio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 8Ob79/23k.

3.6. Užsienio teismų praktika

- 1) Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 1903 m. vasario 2 d. nutartis byloje *National Surety Co. v. State Bank* Nr.120 F. 593.
- 2) Jungtinių Valstijų Vašingtono Aukščiausiojo Teismo 1960 m. balandžio 7 d. nutartis byloje *Stringfellow v. Stringfellow* Nr. 56 Wn. 2d 957.
- 3) Jungtinių Valstijų Misisipės valstijos Aukščiausiojo Teismo 1992 m. gruodžio 31 d. nutartis byloje *January v. Barnes* Nr. 621 So. 2d 915.
- 4) Jungtinių Valstijų Misisipės valstijos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 16 d. nutartis byloje *Brooks v. Robertson* Nr. 882 So.2d 229.

4. Kiti

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos taikant įstatymus dėl proceso atnaujinimo užbaigtose civilinėse bylose aktualūs klausimai.
Teismų praktika, Nr. 26.

SANTRAUKA

Proceso atnaujinimas, kai naujai paaiškėja esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui civilinės bylos nagrinėjimo metu

Skaidra Rimkutė

Magistro darbe, nagrinėjant reikšmingus teisės aktus, teisės doktriną bei teismų praktiką, yra analizuojamas proceso atnaujinimo institutas bei vienas iš proceso atnaujinimo pagrindų – kai naujai paaiškėja esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos pareiškėjui civilinės bylos nagrinėjimo metu.

Pirmoje darbo dalyje yra analizuojama civilinio proceso atnaujinimo raida Lietuvoje XX-XXI amžiaus laikotarpyje, kadangi keičiantis istorinėms aplinkybėms bei politinei santvarkai, keitėsi ir proceso atnaujinimo reglamentavimas. Taip pat toje pačioje dalyje nagrinėjami ir proceso atnaujinimo paskirtis ir tikslai, kurie parodo, jog proceso atnaujinimas yra išskirtinis institutas, skirtas peržiūrėti jau įsiteisėjusių teismų sprendimus, esant įstatyme nustatytiems pagrindams. Antroje darbo dalyje trumpai apžvelgiamas proceso atnaujinimo institutas kontinentinės bei bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Šioje dalyje pateikiami ne tik pagrindiniai šių dviejų teisės tradicijų skirtumai, bet ir trumpai palyginamas proceso atnaujinimas ir jo pagrindai Austrijoje, Vokietijoje bei Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Trečioje darbo dalyje visapusiškai nagrinėjama naujai paaiškėjusi aplinkybė Lietuvos ir Austrijos kontekste. Šioje dalyje atskleidžiama, jog tam, kad teismas pripažintų aplinkybę naujai paaiškėjusia, turi egzistuoti teismų praktikoje suformuoti požymiai. Taip pat atkreipiamas dėmesys ne tik į prašymo dėl proceso atnaujinimo nagrinėjimo ribas ir ypatumus, bet ir į terminus tokiam prašymui pateikti, kadangi bylos peržiūrėjimo galimybė yra maksimaliai ribojama siekiant išvengti piktnaudžiavimo procesu. Vis tik pagrindinis dalykas šioje dalyje yra proceso atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių taikymo ir nustatymo problematika. Vertinant naujai paaiškėjusią aplinkybę, abejose šalyse analogiškai atsižvelgiama į aplinkybės naujumą ir esmingumą. Pagrindinė problema vis dar kyla vertinant teisinės faktinės aplinkybes.

SUMMARY

Renewal of the process, when the essential circumstances of the case, which were not and could not be known to the applicant at the time of the civil case, are newly revealed

Skaidra Rimkutė

This master's thesis analyses renewal of the process, when the essential circumstances of the case, which were not and could not be known to the applicant at the time of the civil case, are newly revealed by examining the relevant legislation, the legal doctrine and the case-law.

The first part of the thesis analyses the development of the renewal of the process in Lithuania in the period of the XX-XXI centuries, as with the change of historical circumstances and the change of the political system, the regulation of the renewal of proceedings has changed. The purpose and objectives of the renewal of the process are also examined in the same part. It shows that the renewal of the process is a unique institute for reviewing judgments of courts which have already become final, based on the grounds laid down by law. The second part of the thesis provides a brief overview of the renewal of the process in the continental and common law traditions. In addition to outlining the main differences between the two legal traditions, this part also provides a brief overview of the renewal of the process and its grounds in Austria, Germany, and the United States of America.

The third part of the thesis comprehensively examines the newly discovered circumstance in the light of Lithuanian and Austrian context. This part reveals that in order for a court to recognise a circumstance as newly discovered, the elements developed in case law must be present. Attention is also drawn not only to the limits and peculiarities of the examination of an application for the reopening of proceedings, but also to the terms for the submission of such an application, since the possibility of reviewing the case is limited to the maximum extent possible to avoid abuse of process. Yet, the main issue in this part is the application and identification of newly discovered circumstances. The analysis of a newly discovered circumstance in both countries is based on the newness and the essentiality of the circumstance. The main problem arises in the assessment of the legal facts.